

กองทุนแท่งเงิน

บทเรียนและทิศทางการพัฒนา

Social Safety Net เชิงบูรณาการ

โครงการการพัฒนากระบวนสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อยกระดับแพลตฟอร์ม
จัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำระดับจังหวัดและการขับเคลื่อนโมเดลแท่งเงิน
ระดับโครงการ ปี 2568

กองทุนแก้งาน : บทเรียนและทิศทางการพัฒนา Social Safety Net เชิงบูรณาการ

ISBN 978-616-95174-0-5

ผู้เขียน

อาจารย์อภิรดี ดอนอ่อนบัว

ดร.ยุทธนา วงศ์โสภา

ถนนอมสิน พลลาภ

บรรณาธิการ

ถนนอมสิน พลลาภ

คณะผู้จัดทำ

ถนนอมสิน พลลาภ

อุบล สวัสดิ์ผล

อ. ดร.มนตรีย์ พิมพ์ใจ

ดร.ยุทธนา วงศ์โสภา

ผศ. ดร.ปณิธิ บุญสา

จุติมาพร พลพงษ์

วรรณช จันทะบุรณ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

อภิรดี ดอนอ่อนบัว.

กองทุนแก้งาน : บทเรียนและทิศทางการพัฒนา Social Safety Net เชิงบูรณาการ.-- เลย : สมาคมวิจัย
และนวัตกรรมเพื่อชุมชน, 2569.

58 หน้า.

1. ความยากจน -- ปัญหาและการแก้ไข. I. ยุทธนา วงศ์โสภา, ผู้แต่งร่วม. II. ถนนอมสิน พลลาภ,
ผู้แต่งร่วม. III. ชื่อเรื่อง.

พิมพ์ครั้งแรก

มีนาคม 2569

จำนวนพิมพ์

100 เล่ม

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

123 หมู่ 16 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

จัดพิมพ์โดย

โครงการการพัฒนากระบวนสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อ
ยกระดับแพลตฟอร์มจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ
ระดับจังหวัดและการขับเคลื่อนโมเดลแก้งานระดับโครงการปี 2568,
สมาคมวิจัยและนวัตกรรมเพื่อชุมชน

ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก

หน่วยบริหารจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่, สำนักงานเร่งรัดการวิจัยและ
นวัตกรรมเพื่อเพิ่มความสามารถแข่งขันและการพัฒนาพื้นที่ (องค์การมหาชน)

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	2
สถานการณ์ระบบสวัสดิการชุมชนที่เชื่อมโยงกับกองทุนแก้จนในพื้นที่	6
แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)	11
รูปแบบกองทุนในการจัดระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่	13
กระบวนการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในเชิงปฏิบัติการ	19
ปัจจัยสำคัญในการพัฒนากองทุนแก้จนที่ตอบสนองปัญหาเชิงพื้นที่	35
บทบาทของกองทุนแก้จนในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ความยากจนเชิงพื้นที่	42
ข้อเสนอเชิงนโยบายในการยกระดับกองทุนแก้จนไปสู่ระบบ สวัสดิการถ้วนทั่วเชิงพื้นที่	46

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กองบุญเมืองธรรมเกษตร	1
ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)	2
ภาพที่ 3 ความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์และช่องว่างของระบบ สวัสดิการไทย	6
ภาพที่ 4 แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)	11
ภาพที่ 5 รูปแบบกองทุนในการจัดการระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่	13
ภาพที่ 6 กระบวนการขับเคลื่อนกองทุนแก้งานในพื้นที่	19
ภาพที่ 7 ปัจจัยการพัฒนากองทุนแก้งานที่ตอบโจทย์เชิงพื้นที่	35
ภาพที่ 8 บทบาทกองทุนแก้งานในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่	42
ภาพที่ 9 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนากองทุนแก้งานเชิงพื้นที่	46

กองทุนแท้งจน

บทเรียนและทิศทางการพัฒนา

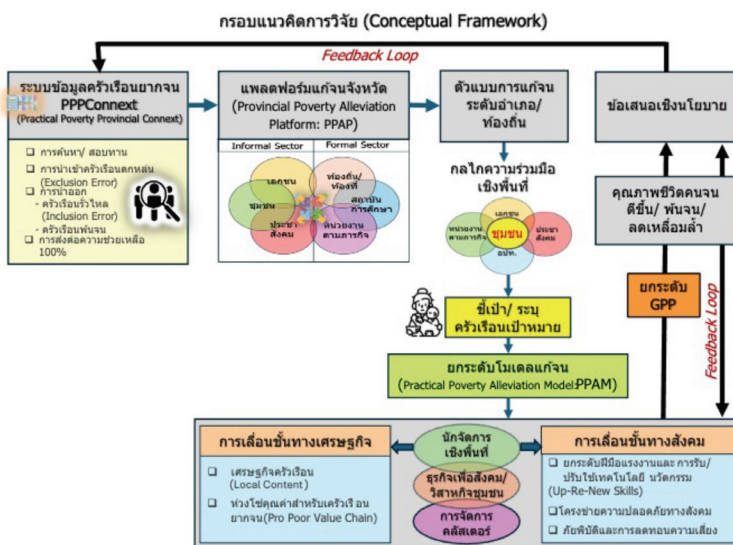
Social Safety Net เชิงบูรณาการ

ภาพที่ 1 กองบุญเมืองธรรมเกษตร¹

¹ รายงานโครงการการพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนบนฐานเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดอำนาจเจริญ
ระยะที่ 2 ปีที่ 2 ปี 2568

บทนำ

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

ความยากจนเป็นปัญหาที่มีความเป็นพลวัตและสลับซับซ้อนที่ต้องอาศัยกระบวนการและกลไกการแก้ไขแบบบูรณาการ “กองทุนแก้จน” เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ ภายใต้แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) โดยอาศัยระบบความเกื้อกูลกันของคนในชุมชนหรือที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” เข้ามาเกื้อกูลให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้น “โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม” จึงเปรียบเสมือนตาข่ายที่มีบทบาทรองรับและอุดช่องว่างการช่วยเหลือคนจนที่มีใช้เพียงมิติด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์

แต่หมายรวมถึงมิติด้านการพัฒนา ยกระดับศักยภาพคนจนและกลุ่มองค์กรในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็งเพื่อให้สามารถเป็นตาข่ายรองรับคนจนเมื่อเข้าสู่สถานการณ์วิกฤต รวมถึงการบูรณาการกับทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งต่อความช่วยเหลือให้คนจนมีศักยภาพเกิดการเลื่อนขั้นทางสังคมและช่วยเหลือตนเองได้

ภายใต้แพลตฟอร์มจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำระดับจังหวัด (Provincial Poverty Alleviation Platform) ได้ขยายจากการขับเคลื่อนงานวิจัยที่มาจากฐาน Social Safety Net (โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม) ทั้งนี้ กระบวนการจัดการความเสี่ยงทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจ สังคม ภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งโครงข่ายทางสังคมจะทำหน้าที่ในการรองรับกลุ่มคนผู้ได้รับผลกระทบดังกล่าว มุมมองต่อคำว่า Social Safety Net กับระบบสวัสดิการสังคม (Social Welfare) มักจะถูกนิยามในมิติที่เป็นกรให้เงินหรือการสงเคราะห์เป็นหลัก ภายหลังจากวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การถูกเลิกจ้าง ผลกระทบจากภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งที่เรียกว่าสภาวะ “Shock” ของคนในสังคม ระบบสวัสดิการสังคมแบบต่าง ๆ ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่ดึงภาคเอกชน ประชาสังคม และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ปัจจุบันขอบเขตของระบบสวัสดิการครอบคลุมทั้งการพัฒนาศักยภาพคน การดูแลเมื่อยากจน ตกทุกข์ได้ยาก การช่วยเหลือคนจนและกลุ่มเปราะบางผู้ด้อยโอกาส รวมถึงผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ด้านอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างบทเรียนในพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัด เป็นการขับเคลื่อน Social Safety Net (โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม) โดยใช้ “กองทุนแก้จน” เป็นเครื่องมือ

ในการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลผ่านการบูรณาการกลไกความร่วมมือในการระดมทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือคนจนในพื้นที่

“กองทุนแก้จน” จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่พื้นที่ดำเนินงานภายใต้โจทย์วิจัยด้าน Social Safety Net ในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาคะยากจน เนื่องจากมิติความยากจนที่มีความเป็นพลวัต ความซับซ้อนในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาคะยากจนเชิงพื้นที่จึงไม่เพียงแต่แก้ไขเพียงมิติด้านเศรษฐกิจเท่านั้น จากงานวิจัยและการวิเคราะห์ฐานทุน 5 ด้าน ทำให้มองเห็นว่าจุดแข็งของสังคมไทยคือการมีทุนทางสังคมที่เกื้อหนุนในระดับชุมชนอยู่มากแต่ยังไม่ได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบ จึงเป็นที่มาของโจทย์ในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาคะยากจนเชิงพื้นที่ ในปี 2566 เป็นต้นมา ในการใช้กองทุนแก้จนเพื่อขับเคลื่อนโจทย์ด้าน Social Safety Net ในพื้นที่ ทั้งนี้ชุดความรู้ “กองทุนแก้จนบทเรียนและทิศทางการพัฒนา Social Safety Net เชิงบูรณาการ” เกิดจากการสังเคราะห์จากบทเรียนการดำเนินงานด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลผ่านกองทุนแก้จนใน 6 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ เลย แม่ฮ่องสอน ศรีสะเกษ และชัยนาท ซึ่งมีเนื้อหาที่สำคัญประกอบด้วย 1) ภาพรวมสถานการณ์ระบบสวัสดิการชุมชนในประเทศ ช่องว่างการขับเคลื่อนระบบสวัสดิการชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคะยากจน 2) แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) 3) รูปแบบกองทุนในการจัดระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่ 4) กระบวนการขับเคลื่อนกองทุนในเชิงปฏิบัติการ 5) ปัจจัยสำคัญในการพัฒนากองทุนแก้จนที่ตอบสนองปัญหาเชิงพื้นที่ 6) บทบาทของกองทุนแก้จนในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาคะยากจนเชิงพื้นที่ และ 7) ข้อเสนอเชิง

นโยบายในการยกระดับกองทุนแก่ง้นไปสู่ระบบสวัสดิการเกื้อกูลเชิงพื้นที่ โดยมุ่งหวังให้ชุดความรู้ี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการขยายผลและสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนพัฒนาระบบบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลให้มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นโครงข่ายรองรับคนจนที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ที่ได้รับการช่วยเหลือครอบคลุมทุกมิติ

สถานการณ์ระบบสวัสดิการชุมชนที่ เชื่อมโยงกับกองทุนแก้จนในพื้นที่

ภาพที่ 3 ความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์และช่องว่างของระบบสวัสดิการไทย²

การพัฒนากองทุนแก้จน มีความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนา ระดับมหภาคโดยบูรณาการหลักการของ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 1 “ขจัดความยากจน” และเป้าหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น การสร้างงานที่มีคุณค่า การลดความเหลื่อมล้ำ และการส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากร เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ในหมวดหมู่ที่ 9 ไทยมีความยากจนข้าม

² Google NotebookLM. (2026). สร้าง infographic สถานการณ์ระบบสวัสดิการชุมชนที่เชื่อมโยงกับกองทุนแก้จนในพื้นที่ จากข้อมูลที่แนบมานี้ [ภาพที่สร้างจาก AI]. <https://notebooklm.google>

รุนแรงลดลง และมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอเหมาะสม โดยเป้าหมายคือ 1) ครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นมีโอกาสนในการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมจนสามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้อย่างยั่งยืน และ 2) คนทุกช่วงวัย ได้รับความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต โดยมีกลยุทธ์การพัฒนา 5 กลยุทธ์ได้แก่ กลยุทธ์ที่ 1 การแก้ปัญหาความยากจนข้ามรุ่นแบบมุ่งเป้าให้ครัวเรือนหลุดพ้นความยากจนอย่างยั่งยืน กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างโอกาสที่เสมอภาคแก่เด็กจากครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น กลยุทธ์ที่ 3 การยกระดับความคุ้มครองทางสังคมสำหรับคนทุกช่วงวัย กลยุทธ์ที่ 4 การพัฒนาระบบความคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ และ กลยุทธ์ที่ 5 การบูรณาการฐานข้อมูลเพื่อลดความยากจนข้ามรุ่นและจัดความคุ้มครองทางสังคม³ การพัฒนาระบบสวัสดิการในประเทศไทยมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องโดยมีรูปแบบที่เป็นตัวเงินสงเคราะห์และการช่วยเหลือตามสิทธิขั้นพื้นฐานในแต่ละกลุ่มวัย ทำให้รูปแบบของกลุ่มองค์กรในการขับเคลื่อนสวัสดิการมีทั้งเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นโดยรัฐ เกิดขึ้นจากการรวมตัวของภาคประชาสังคม และเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือกันเองในชุมชน อย่างไรก็ตามการจัดระบบสวัสดิการในประเทศไทยยังคงมีช่องว่างในการสนับสนุนให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ จากข้อมูลทุน 5 มิติ พบว่า ทุนทางสังคมมีค่าคะแนนอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับทุนด้านอื่น ๆ⁴ ซึ่งย้อนแย้งกับระบบสังคมไทย โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่มีความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่หากพิจารณาให้เห็นถึงช่องว่างดังกล่าวในการดำเนินนโยบายเพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน

³ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). สำนักงานয়รัฐมนตรี

⁴ <http://www.ppaos.com/ppaos/frontend/web/index.php?r=site%2Findex&phid=2>

ที่แก้ไขปัญหาคือความยากจน มีปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จ ดังนี้

1. ปัญหาเชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการนโยบาย

ความไม่สอดคล้องของนโยบายภาครัฐจากส่วนกลาง อาจไม่ได้ปรับให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ การดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และสวัสดิการชุมชนขาดความต่อเนื่อง ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การกระจายอำนาจที่จำกัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีอำนาจในการจัดทำนโยบายเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนที่จำกัด ท้องถิ่นเป็นเพียงหน่วยประสานงานในการเชื่อมนโยบายส่วนกลางลงมาพัฒนาพื้นที่ เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการ การส่งต่อความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น กรณีคนเปราะบางที่ต้องได้รับสวัสดิการ การได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งเป็นการดำเนินการตามนโยบายจากรัฐบาลกลางเท่านั้น ทำให้เกิดการพึ่งพางบประมาณจากภาครัฐและไม่สามารถดำเนินโครงการได้อย่างอิสระ ขาดกลไกที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ขาดความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งการพัฒนาเครือข่ายนโยบายต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ซึ่งในหลายกรณีมีการดำเนินงานแบบแยกส่วน หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนมักมีข้อจำกัดในการทำงานร่วมกับภาคเอกชน การจัดสวัสดิการที่เอื้อต่อการเกิดการพัฒนาจากผลิตภัณฑ์นโยบายจึงขาดความชัดเจน อีกทั้งยังขาดทรัพยากรสนับสนุนที่เพียงพอ

2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคม

สวัสดิการที่เอื้อลดระดับชุมชนที่ใช้วิธีการระดมทุนหรือการสมทบจากสมาชิกเป็นหลัก ขณะที่ครัวเรือนยากจนและเกษตรกรผู้มีรายได้น้อย

มีรายได้ครัวเรือนที่ไม่แน่นอน โดยเฉพาะครัวเรือนในภาคอีสานต้องพึ่งพาภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งมีความเสี่ยงสูงจากภัยแล้ง ราคาผลผลิตตกต่ำและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น อาชีพทางเลือกในชุมชนท้องถิ่นมีจำกัด ส่วนใหญ่อาชีพทางเลือกยังคงยึดโยงอยู่กับภาคการเกษตร ทำให้ครัวเรือนขาดแหล่งรายได้ที่มั่นคง หนี้สินภาคครัวเรือนสูง ปัญหาเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อนนี้ทำให้การจัดสวัสดิการเกื้อกูลมีการเติบโตน้อย ครัวเรือนยากจนไม่สามารถเข้าถึงการจัดสวัสดิการดังกล่าวจากปัญหารายได้

3. ปัญหาด้านระบบสวัสดิการและการคุ้มครองทางสังคมที่ไม่ครอบคลุมและขาดประสิทธิภาพ สวัสดิการจากภาครัฐปฏิเสธไม่ได้ว่าหลายสวัสดิการเป็นมาตรการช่วยเหลือชั่วคราว เช่น การช่วยเหลือครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ โรคระบาด สุขภาพ การว่างงาน รวมถึงการให้ในลักษณะสงเคราะห์ เงินชดเชย ไม่สามารถช่วยยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนได้ ขาดระบบสวัสดิการที่ส่งเสริมการสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองในระยะยาว การบริหารจัดการกองทุนชุมชนที่ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่สามารถเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนที่ยั่งยืนได้ ขาดมาตรการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินให้มีธรรมาภิบาล ส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้เสียและกองทุนล้มเหลว ช่องว่างทางสังคมและความไม่เท่าเทียม ครัวเรือนที่เปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ แรงงานนอกระบบ ครัวเรือนที่มีเด็กเล็ก ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครอบครัวอยู่ในสภาวะพึ่งพิง และพึ่งพา ขาดการเข้าถึงสวัสดิการและโอกาสทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำระหว่างชุมชนเมืองและชนบท ทำให้บางพื้นที่ได้รับการพัฒนาแต่บางพื้นที่ยังคงล้าหลัง

4. ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อบริหารจัดการสวัสดิการ การใช้เทคโนโลยีเพื่อบริหารจัดการสวัสดิการยังไม่ทั่วถึง ขาดแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสวัสดิการและโอกาสทางเศรษฐกิจ ระบบฐานข้อมูลที่กระจายทำให้ยากต่อการกำหนดนโยบายที่แม่นยำ การศึกษาและทักษะด้านดิจิทัลของประชาชนค่อนข้างต่ำ การใช้เทคโนโลยีในการทำธุรกิจหรือบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับประชาชน ส่วนใหญ่ขาดการพัฒนาศักยภาพที่ช่วยให้ประชาชนสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มรายได้รวมถึงการวางแผนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในระยะยาว

5. ปัญหาการบริหารจัดการองค์กร ปัญหาด้านการจัดองค์กรของสวัสดิการชุมชนที่ผ่านมา ได้แก่ 1) ขาดโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน และขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ทำให้องค์กรไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนได้ 2) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนต่ำ เนื่องจากประชาชนขาดความเข้าใจในบทบาทและประโยชน์ขององค์กรสวัสดิการ 3) การบริหารจัดการด้านการเงินและทรัพยากรไม่เป็นระบบส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสภาพคล่องและความสามารถในการให้บริการสวัสดิการ 4) ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและเครือข่ายภาคส่วนอื่นทำให้การดำเนินงานขององค์กรสวัสดิการขาดงบประมาณและองค์ความรู้ที่จำเป็น 5) ไม่มีแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ ส่งผลให้แนวทางการให้สวัสดิการไม่ตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)

ภาพที่ 4 แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)⁵

แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม เกิดขึ้นเพื่อมุ่งดำเนินการปกป้องคุ้มครองคนจน กลุ่มคนเปราะบางทั้งในระดับปัจเจกและครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานหรือกลุ่มคนที่เปราะบางจากสภาวะ (Shock) ที่ได้รับผลจากแรงกระแทกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม รวมถึงสภาวะการระบาดของโรคต่าง ๆ อันส่งผลให้ไม่สามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้ตามปกติ โครงข่ายทางสังคมจึงเปรียบเสมือนตาข่ายคอยรองรับกลุ่มคนดังกล่าวไม่ให้หลุดจากระบบช่วยเหลือและพัฒนา ศักยภาพให้สามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้โดยอาศัยเครือข่ายทางสังคม

⁵ Google NotebookLM. (2026). สร้าง infographic แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) จากข้อมูลที่มีแนวโน้ม [ภาพที่สร้างจาก AI]. <https://notebooklm.google>

ในพื้นที่ทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ ดังนั้นรูปแบบสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมจึงประกอบด้วยสวัสดิการทั้งในรูปแบบของตัวเงิน (In Cash) และไม่ใช่ตัวเงิน (In Kind)⁶

ในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาคะยากจน แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมถูกขยายผลและนำมาใช้เป็นกรอบเพื่อพัฒนาระบบ “สวัสดิการเกื้อกูล” หรือ “กองทุนแก้จน” ในพื้นที่ไม่เพียงแต่ในแง่ของการให้ความช่วยเหลือกลุ่มคนจนและคนเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ หรือการช่วยเหลือกลุ่มคนที่ต้องได้รับการสงเคราะห์ แต่ยังหมายรวมถึง การสร้างโอกาสทางสังคมให้กับคนจนและคนเปราะบางในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม เพื่อสร้างการยอมรับในการอยู่ร่วมกันของคนทุกกลุ่มและช่วยเหลือกันอย่างเป็นเครือข่ายภายใต้หลักของการเคารพศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันของมนุษย์

⁶ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). (2566). แนวทางดำเนินงาน การจัดการความยากจนแบบเบ็ดเสร็จแม่นยำ : ถอดบทเรียนจากโครงการวิจัยแก้จน 20 จังหวัด. นนทบุรี : ดีไซน์ดีไลต์ จำกัด

รูปแบบกองทุนในการจัดระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่

ภาพที่ 5 รูปแบบกองทุนในการจัดระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่⁷

จากการวิเคราะห์ระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่ในรูปแบบของกองทุนที่เกิดขึ้นโดยรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดขึ้นจากการรวมตัวของภาคประชาสังคม และเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือกันเองในชุมชน จากการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนากองทุนแก้จนในพื้นที่ 6 จังหวัด สามารถสรุปได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การต่อยอดจากกลไกสวัสดิการชุมชนและท้องถิ่นเดิม

รูปแบบการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนโดยการต่อยอดจากกลไกสวัสดิการชุมชนและท้องถิ่นเดิม ถือเป็นการทำงานเชื่อมต่อกับเชิงโครงสร้าง

⁷ Google NotebookLM. (2026). สร้าง infographic รูปแบบกองทุนในการจัดระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่ จากข้อมูลที่มีในขณะนี้ [ภาพที่สร้างจาก AI]. <https://notebooklm.google>

เดิมที่พื้นที่มีอยู่ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน แต่ให้การเสริมแรงให้กับ ต้นทุนเดิมที่มีอยู่รูปแบบนี้มักพบในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน หรือมีการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี โดยเน้นการบูรณาการกองทุนใหม่ เข้ากับระบบโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและการเมืองท้องถิ่นที่มีกฎหมาย หรือระเบียบรองรับอยู่แล้ว เช่น ตัวอย่างกรณีจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่ง ขับเคลื่อนผ่าน “กองทุนเมืองธรรมะเกษตร” โดยใช้ฐานกลไกของสภา องค์กรชุมชน ที่มีความเข้มแข็งเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน จุดเด่นของ รูปแบบนี้คือการทำหน้าที่เป็น “โซ่ข้อกลาง” เชื่อมโยงทรัพยากรจากกองทุน ต่าง ๆ ทั้งในระดับตำบลและจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นกองทุนหมู่บ้าน หรือกองทุน สวัสดิการชุมชนเดิมเข้าด้วยกัน เพื่อปิดช่องว่างที่คนจนเข้าไม่ถึงทรัพยากร นอกจากนี้ ยังใช้นวัตกรรมทางวัฒนธรรมเปลี่ยนรูปแบบการทำบุญจาก การถวายวัด เป็นการทำบุญเข้ากองทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ ซึ่งเป็น การดึงทุนทางสังคมเดิมมาใช้ในบริบทใหม่ ในขณะที่จังหวัดเลย (เทศบาล ตำบลเชียงกลม อำเภอปากชม) ได้ใช้มิติของการบูรณาการทำงานร่วมกับ ระบบราชการส่วนท้องถิ่น โดยจัดตั้ง “กองทุนฮักแพงเบิ่งแยงยามยาก” ที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล และผู้นำชุมชน และทำงานเชื่อมโยงกับกองทุนหลักประกัน สุขภาพตำบล ที่มีงบประมาณสนับสนุนต่อเนื่อง การดำเนินการเช่นนี้ ทำให้กองทุนมีสถานะที่มั่นคง มีสถานที่ทำการชัดเจน และสามารถผลักดัน เข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ ซึ่งเป็นหลักประกัน ว่าระบบสวัสดิการนี้จะยังคงอยู่และได้รับการจัดสรรงบประมาณต่อไป แม้จะมีการเปลี่ยนถ่ายคณะทำงานวิจัยออกไปแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม ข้อพิจารณาในการดำเนินงานรูปแบบดังกล่าวคือ “กักตักระเบียบราชการ และข้อกฎหมาย” เนื่องจากการทำงานภายใต้ร่มเงาของระบบที่เป็นทางการ

มักมีข้อจำกัดด้านความยืดหยุ่น เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนไม่สามารถดำเนินธุรกรรมการเงินในลักษณะ “การปล่อยกู้” ได้ เนื่องจากขัดต่อ พ.ร.บ. สถาบันการเงิน ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการช่วยเหลือเป็นการมอบทุนสนับสนุนอาชีพแบบให้เปล่าหรือมีเงื่อนไขแทน นอกจากนี้ความต่อเนื่องเชิงนโยบายยังมีความเสี่ยงจากวาระทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่น หากมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารอาจส่งผลต่อการดำเนินงานของกองทุนในระยะยาวได้

รูปแบบที่ 2 การขับเคลื่อนกองทุนเชิงประเด็นโดยใช้ข้อมูลนำทาง

รูปแบบการขับเคลื่อนกองทุนแก้นั้นในลักษณะ เชิงประเด็นและข้อมูลนำทาง ถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการสงเคราะห์แบบเหวี่ยงแห มาสู่การจัดการปัญหาที่ “แม่นยำ” และ “ทันทั่วถึง” โดยหัวใจสำคัญของโมเดลนี้ไม่ได้เริ่มต้นที่การระดมเงินแต่เริ่มต้นที่การ “ใช้ระบบข้อมูลวิเคราะห์ออกแบบการแก้ไขปัญหาความยากจน” ผ่านกระบวนการจัดการข้อมูลอย่างเข้มข้น เพื่อค้นหา “จุดเจ็บปวด” หรือความเดือดร้อนเร่งด่วนที่สุด (pain point) ของคนในพื้นที่ แล้วนำประเด็นนั้นมากำหนดเป็น “ประเด็น” ในการจัดตั้งกองทุน ซึ่งจะช่วยสร้างอารมณ์ร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาให้กับคนในชุมชนและผู้บริจาคภายนอกได้ง่ายกว่าการพูดเรื่องความยากจนในภาพรวม กรณีศึกษาตัวอย่างที่สะท้อนความสำเร็จของโมเดลนี้ได้เป็นอย่างดีคือ จังหวัดชัยนาท ซึ่งขับเคลื่อนผ่าน “กองทุนข้าวสาร” โดยใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการคัดกรองเป้าหมายอย่างละเอียด ผ่านกระบวนการสอบถามข้อมูลร่วมกับผู้นำชุมชนเพื่อจัดลำดับขั้นความยากจนออกเป็น

4 ระดับ (อยู่ดี, อยู่พอได้, อยู่ยาก, อยู่ลำบาก) และเล็งมองเน้นการช่วยเหลือในกลุ่ม “อยู่ลำบาก” ที่มีความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางอาหาร การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนว่า “คนจนต้องมีข้าวกินตลอดชีวิต” ทำให้กองทุนมีทิศทางที่จับต้องได้ นำไปสู่การระดมทุนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ (เทใจ.com) และการทอดผ้าป่าข้าวสารที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง เพราะผู้บริจาคมั่นใจว่าความช่วยเหลือจะไปถึงคนที่เดือดร้อนที่สุดจริง ๆ ผ่านระบบการติดตามและรายงานผลที่โปร่งใส ในขณะที่จังหวัดศรีสะเกษได้เลือกใช้ “ประเด็นภัยพิบัติ” เป็นตัวขับเคลื่อน เนื่องจากเป็นสถานการณ์วิกฤตที่ส่งผลกระทบในวงกว้างและต้องการความช่วยเหลือที่รวดเร็ว กว่าระบบราชการปกติ การใช้ข้อมูลสำรวจความต้องการ 5 ด้านทำให้นักวิจัยและคณะทำงานทราบถึงความจำเป็นเร่งด่วน และสามารถใช้ประเด็นภัยพิบัติเป็นสื่อกลางในการระดมพลังศรัทธาและการจัดกิจกรรมระดมทุน (เช่น คอนเสิร์ต, วิ่งการกุศล) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจังหวัดแม่ฮ่องสอนระบบข้อมูลชี้ให้เห็นช่องว่างของระบบสวัสดิการโดยเฉพาะด้านการรักษาพยาบาล เพราะถึงแม้ว่าคนจนจะมีบัตรทอง 30 บาทแก้ไขข้อจำกัดด้านการรักษาพยาบาล แต่กลับเป็นข้อมูลรายจ่ายที่สะท้อนถึงค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางไปรักษาพยาบาล ซึ่งทำให้ทีมวิจัยนำมาพัฒนากองทุนแก้ไขในพื้นที่ จุดเด่นที่สุดของรูปแบบนี้คือ “พลังในการสื่อสารและการระดมทรัพยากร” เพราะประเด็นที่หยิบยกมามากเป็นเรื่องที่กระทบใจและเห็นภาพความเดือดร้อนชัดเจน (เช่น ไม่มีข้าวกิน หรือบ้านพังจากภัยพิบัติ) ทำให้เกิดการช่วยเหลือแบบเร่งด่วนที่เห็นผลทันตา อย่างไรก็ตามความท้าทายสำคัญคือ “ความยั่งยืนในภาวะปกติ” เพราะเมื่อวิกฤตผ่านพ้นไป หรือกระแสความสนใจลดลง แรงกระตุ้นในการบริจาคอาจแผ่วลงได้ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะยาวจึงจำเป็นต้องขยับจากการช่วยเหลือ

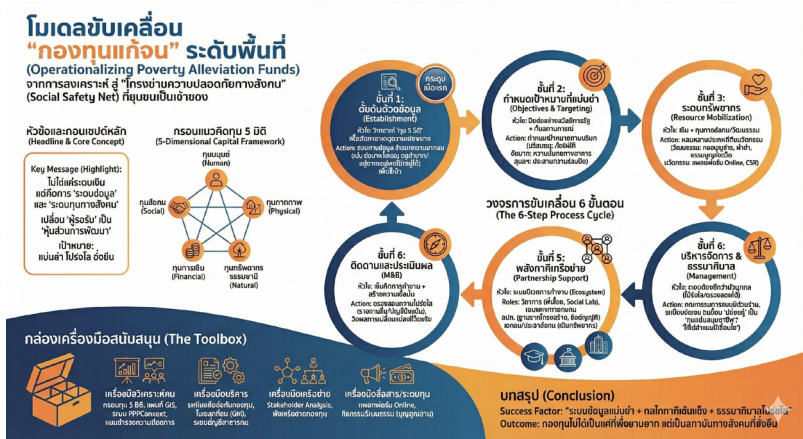
เฉพาะหน้า ไปสู่การสร้างระบบสวัสดิการที่ส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อให้คนจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ การวิเคราะห์ความเสี่ยงที่จะเกิดภัยพิบัติขึ้นในระยะยาวและวางระบบการช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงแสวงหาช่องทางการระดมทุนและการสร้างรายได้จากรูปแบบอื่นเพื่อกองทุนมีรายได้หมุนเวียนกลับมาดูแลสมาชิกได้โดยไม่ต้องรอรับบริจาคเพียงอย่างเดียว

รูปแบบที่ 3 กองทุนที่เกิดจากเครือข่ายความร่วมมือและการระดมทรัพยากร

รูปแบบการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในลักษณะ เครือข่ายความร่วมมือและระดมทรัพยากร มุ่งเน้นการ “บริหารจัดการทรัพยากรทางสังคม” ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีสมมติฐานสำคัญคือ การใช้งบประมาณภาครัฐหรือเงินออมของชุมชนอาจไม่เพียงพอต่อการรองรับวิกฤตความยากจนที่ซับซ้อน จึงจำเป็นต้องดึงทรัพยากรจากภายนอก โดยเฉพาะภาคเอกชน (CSR) ภาคประชาสังคม และสถาบันศาสนา เข้ามาหนุนเสริมผ่านการสร้าง “พื้นที่กลาง” หรือ “กลไกกลาง” ในการเชื่อมโยงและจัดสรรความช่วยเหลือ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและปิดช่องว่างที่ระบบราชการเอื้อมไม่ถึง ตัวอย่างกรณีจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านการขับเคลื่อนกองทุน “เต็มใจให้” ซึ่งมีจุดเด่นในการดึงภาคเอกชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนหลักอย่างเข้มแข็ง โดยได้รับความร่วมมือจากห้างสรรพสินค้าศูนย์ทาวเวอร์ในการเอื้อเฟื้อสถานที่จัดกิจกรรมและเป็นจุดรับบริจาค เข้าถึงง่ายสำหรับคนทั่วไป โมเดลนี้เปลี่ยนบทบาทของภาคธุรกิจจากผู้บริจาคเงินเพียงอย่างเดียว มาเป็นผู้สนับสนุนพื้นที่ ในขณะที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” เชื่อมโยงข้อมูลวิชาการและนำนักศึกษาคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยงานสื่อสารประชาสัมพันธ์ ทำให้เกิดระบบนิเวศการทำงานร่วมกันสามารถระดมสิ่งของและเงินทุนไปซ่อมบ้านหรือช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ทันทีโดยไม่ต้องรอขั้นตอนราชการ จุดเด่นกองทุนรูปแบบนี้คือ “ความยืดหยุ่นและพลังของการระดมทุน” การมีภาคเอกชนและภาคประชาสังคมเป็นหุ้นส่วนทำให้กองทุนมีความคล่องตัวสูง สามารถช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉินได้ทันทีโดยไม่ติดขัดระเบียบราชการ และมีทรัพยากรที่หลากหลายกว่าแค่ตัวเงิน (เช่น ข้าวของ แรงงาน พื้นที่สื่อ) อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญคือ “การบริหารความสัมพันธ์ของเครือข่าย” ที่ต้องอาศัย “โซ่ข้อกลาง” หรือนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (ADM) ที่มีบารมีและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายในการประสานประโยชน์และจัดการความขัดแย้ง หากขาดกลไกกลางที่เข้มแข็งอาจขาดทิศทางการทำงานที่มีประสิทธิภาพได้ ดังนั้นรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือและระดมทรัพยากรคือภาพสะท้อนของการก้าวข้าม “การสงเคราะห์แบบเดิม” ไปสู่ “การลงทุนทางสังคมร่วมกัน” โดยมีเป้าหมายปลายทางคือการสร้างตาข่ายความปลอดภัยที่ถักทอด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วนจะช่วยให้การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ครอบคลุมทุกมิติและขยายผลไปสู่การพัฒนาในมิติอื่น ๆ

กระบวนการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในเชิงปฏิบัติการ

ภาพที่ 6 กระบวนการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในพื้นที่⁸

“กองทุนแก้จนในระดับพื้นที่” เป็นตัวอย่างหนึ่งของนวัตกรรมทางสังคมในการพัฒนา “โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)” ความสำคัญของกระบวนการนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติของการ “ระดมเงินทุน” เพื่อการส่งเสริมเท่านั้น แต่หัวใจสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนกระบวนการที่ชุมชนเป็นเพียงผู้รับความช่วยเหลือ มาสู่การเป็น “หุ้นส่วนการพัฒนา” ที่ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผ่านกระบวนการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการค้นหาและชี้เป้าคนจนและกลุ่มคนเปราะบางในพื้นที่ เพื่อออกแบบสวัสดิการที่สอดคล้องกับบริบทปัญหาและฐานทุน 5 มิติของครัวเรือน กระบวนการพัฒนากองทุนที่ดีจะช่วยสร้างระบบธรรมาภิบาล

⁸ Google NotebookLM. (2026). สร้าง infographic กระบวนการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในเชิงปฏิบัติการ จากข้อมูลที่มีในบทนี้ [ภาพที่สร้างจาก AI]. <https://notebooklm.google>

ในชุมชน พื้นฟูวัฒนธรรมการเกื้อกูลดั้งเดิมให้กลับมามีบทบาทในโลกสมัยใหม่ และเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบ จากการสังเคราะห์ความรู้จากพื้นที่ 6 จังหวัดในการพัฒนากองทุนแก้จนในพื้นที่สามารถสรุปออกมาเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การจัดตั้งกองทุนแก้จน

เป็นกระดุมเม็ดแรกซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนกองทุน แก้ไขปัญหาความยากจนและการสร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ในระดับพื้นที่ซึ่งไม่ใช่เพียงการระดมเงินทุน แต่คือ “การจัดการระบบข้อมูล” เพื่อเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการสงเคราะห์แบบหว่านแห ไปสู่การช่วยเหลือที่แม่นยำและตอบโจทย์ความเดือดร้อนที่แท้จริง กระดุมเม็ดที่ห้าคือ การจัดตั้งกองทุนบนฐานของการวิเคราะห์ “ทุน 5 มิติ” (มนุษย์ สังคม กายภาพ การเงิน และทรัพยากรธรรมชาติ) เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพและสาเหตุของความเปราะบางครัวเรือนยากจนในพื้นที่จากการสอบถามข้อมูลครัวเรือนยากจนในระบบและนำมาจำแนกความยากจน กรณีตัวอย่างพื้นที่ จังหวัดชัยนาท ซึ่งมีกระบวนการ “สอบถามข้อมูลครัวเรือนยากจน” ที่เข้มข้น โดยใช้กลไกผู้นำชุมชนและทีมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์และจัดลำดับชั้นความยากจนออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ กลุ่มอยู่ลำบาก อยู่ยาก อยู่พอได้ และอยู่ดี โดยเฉพาะใน “กลุ่มอยู่ลำบาก” ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนด้านอาหาร จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของ “กองทุนข้าวสาร” กระบวนการนี้ทำให้ชุมชนเกิดการยอมรับและมั่นใจว่ากองทุนจะช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนที่สุดจริง ๆ นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ศักยภาพของ

หน่วยงานที่เป็นกลไกความร่วมมือทั้งในระดับท้องถิ่นและจังหวัด เกี่ยวกับช่องทางนโยบายในการส่งต่อความช่วยเหลือเพื่อให้เข้าถึงระบบสวัสดิการภาครัฐ เช่นเดียวกับ จังหวัดศรีสะเกษ สถาบันวิชาการให้นักศึกษาลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลผ่าน “แบบสำรวจข้อมูลคนจนซีเป้า” เพื่อจำแนกความต้องการสวัสดิการใน 5 ด้านหลัก (สุขภาพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย อาชีพ และทุนหมุนเวียน) ทำให้กองทุนสามารถออกแบบการช่วยเหลือได้ตรงกับปัญหา ไม่ใช่การให้ของบริจาคตที่ไม่จำเป็น ส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้นำข้อมูลภัยพิบัติและการเข้าไม่ถึงสวัสดิการรัฐมาเป็นตัวตั้งต้นในการออกแบบพันธกิจของกองทุน เพื่อให้เกิดระบบสวัสดิการที่ทันต่อสถานการณ์และครอบคลุมกลุ่มเปราะบางอย่างแท้จริง นอกจากนี้ กรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็ได้วิเคราะห์จากปัญหาและช่องว่างทางสวัสดิการที่คนจนในพื้นที่เข้าไม่ถึง เช่น ค่าใช้จ่ายการเดินทางไปรักษาพยาบาล การเดินทางที่ยากลำบากและไกลจากสถานพยาบาล ทำให้เป็นข้อจำกัดที่ทำให้คนจนในพื้นที่แม่ฮ่องสอนได้รับผลกระทบทั้งในด้านค่าใช้จ่าย (การจ้างรถลงมาโรงพยาบาลมีค่าใช้จ่าย 1,000-2,000 บาท) หรือในบางครัวเรือนเสียชีวิตระหว่างทาง การจัดตั้งกองทุนจึงอยู่ในรูปแบบของการระดมทุนโดยบูรณาการกับกองทุนข้าวในการจัดสรรงบประมาณเพื่อบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายดังกล่าว จะเห็นว่าจากตัวอย่างการดำเนินงานพื้นที่ การก่อเกิดของกองทุนักจนมักจะไม่ได้เริ่มต้นจากการจัดตั้งในเชิงองค์กร แต่เริ่มต้นจากการใช้ระบบข้อมูลวิเคราะห์ความต้องการทั้งในระดับปัจเจกที่เป็นกลุ่มคนล่างสุดคือ “กลุ่มอยู่ลำบาก” ที่ต้องได้รับการช่วยเหลือในเชิงการสงเคราะห์ และการวิเคราะห์กลุ่มคนในเชิงประเด็น เช่น กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ โดยใช้หลักการสร้างความเป็นเจ้าของระบบข้อมูลร่วมกันระหว่างชุมชน ท้องถิ่นและนักวิชาการ เพื่อสร้างความแม่นยำและให้การช่วยเหลือได้อย่างครอบคลุม

ขั้นที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์และระบุกลุ่มเป้าหมาย

กระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายนับเป็นขั้นตอนและกลยุทธ์ที่มีความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือคนจนในพื้นที่ “ความแม่นยำ” จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาในการให้ความช่วยเหลือ เพราะหากขาดความชัดเจนกองทุนที่พัฒนาขึ้นอาจกลายเป็นเพียงการสงเคราะห์ที่เข้าซ้อนกับภารกิจของหน่วยงานภาครัฐ จากการสังเคราะห์ความรู้พบว่า การขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในพื้นที่มุ่งเน้นไปที่การปิดช่องว่างที่ระบบสวัสดิการของรัฐยังเอื้อไม่ถึงหรือมีความล่าช้า ตัวอย่างเช่น จังหวัดศรีสะเกษ ที่กำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้ “ประเด็นภัยพิบัติ” เป็นตัวนำ เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบวงกว้างและต้องการความรวดเร็วในการช่วยเหลือ โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดสวัสดิการที่ทันต่อสถานการณ์ ในกรณีที่รัฐไม่สามารถจัดการได้ทันทั่วถึง ในขณะที่จังหวัดชัยนาทกำหนดวัตถุประสงค์แบบมุ่งเป้าเฉพาะเจาะจงคือการแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหาร โดยตั้งเป้าหมายสูงสุดว่า “คนจนต้องมีข้าวกินตลอดชีวิต” เพื่อลดรายจ่ายและสร้างหลักประกันพื้นฐานในการดำรงชีพ ส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านกองทุน “เต็มใจให้” เน้นวัตถุประสงค์เป็นหน่วยประสานงานและบูรณาการความร่วมมือกับภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ผ่านการร่วมบริจาคสิ่งของที่เป็นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสวัสดิการชุมชนให้กับครัวเรือนยากจนและกลุ่มคนเปราะบาง การกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้รับประโยชน์นั้น พื้นที่ปฏิบัติการได้เปลี่ยนนิยามจาก “คนจน” มาเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความต้องการเฉพาะ หรือกลุ่มที่ตกสำรวจจากระบบรัฐ เช่น จังหวัดอำนาจเจริญ ที่มุ่งเน้น “คนจนเมือง” และครัวเรือนเปราะบาง โดยมีเป้าหมายสร้างโครงข่ายคุ้มครองทางสังคมให้คนกลุ่มนี้เข้าถึงกองทุน

สวัสดิการได้จริง ด้านจังหวัดเลย (กองทุนฮักแพงเบิ่งแยงยามยาก) ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง โดยครอบคลุมทั้งมิติที่อยู่อาศัย อาชีพ และอาหาร โดยบูรณาการเป้าหมายร่วมกับกองทุนสุขภาพตำบลที่มีอยู่เดิม และจังหวัดแม่ฮ่องสอนมุ่งเน้นคนจนในพื้นที่ห่างไกลที่มีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายต่อการเดินทางไปรับบริการสุขภาพ

ขั้นที่ 3 การระดมทรัพยากร

การระดมทรัพยากรในกองทุนแก้จน เป็นฟันเฟืองสำคัญที่นำไปสู่การช่วยเหลือคนจนและกลุ่มคนเปราะบาง ทรัพยากรในที่นี้หมายรวมทั้งในแง่ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน (เช่น บุคลากร กลุ่มองค์กร สถาบันต่าง ๆ ในพื้นที่) จากการสังเคราะห์บทเรียนในพื้นที่วิจัยทั้ง 6 จังหวัด พบว่าหัวใจสำคัญของการระดมทรัพยากรไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการขอรับบริจาค “ตัวเงิน” จากภาครัฐ แต่คือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่การดึงเอา “ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม” ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยผสมผสานรูปแบบดั้งเดิมเข้ากับนวัตกรรมสมัยใหม่ เพื่อลดการพึ่งพางบประมาณแผ่นดินและสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนกรณีตัวอย่างเช่น จังหวัดอำนาจเจริญ ที่ขับเคลื่อนโดยใช้ทุนทางสังคมที่จังหวัดดำเนินงาน เช่น ธรรมนูญจังหวัด “อำนาจเจริญเมืองธรรมะเกษตร” เป็นจุดร่วมในการบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ขับเคลื่อนในมิติสวัสดิการ “กองทุนเมืองธรรมะเกษตร” ยกระดับเครือข่ายกองทุนสวัสดิการในพื้นที่และจังหวัด ใช้กลไกขยายเปลี่ยนการทำบุญกับวัดเป็นการทำบุญช่วยเหลือคนจนและกลุ่มเปราะบางเพื่อสร้างค่านิยมการเกื้อกูลกันในสังคม เช่นเดียวกับจังหวัดชัยนาทที่ใช้ประเพณีทอดผ้าป่ากองทุนข้าวสาร

และประสานความร่วมมือกับวัด (หลวงพ่อกวย) เพื่อระดมข้าวสารเข้ากองทุน นอกเหนือจากมิติทางวัฒนธรรมแล้ว การสร้างพันธมิตรกับภาคเอกชน (CSR) และการใช้นวัตกรรมดิจิทัลก็เป็นอีกกลยุทธ์ที่สำคัญในการขยายฐานทรัพยากร ดังเช่นตัวอย่างจังหวัดอุบลราชธานีขับเคลื่อนผ่านกองทุน “เต็มใจให้” โดยร่วมมือกับห้างสรรพสินค้าศูนย์ทาวเวอร์ ในการใช้พื้นที่ห้างฯ เป็นจุดรับบริจาคและบริหารจัดการสิ่งของ (เสื้อผ้า/ของใช้) ซึ่งเปลี่ยนจากแค่การขอเงินเป็นการขอพื้นที่และระบบบริหารจัดการจากภาคเอกชน เช่นเดียวกับจังหวัดชัยนาท ใช้เทคโนโลยีระดมทุนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ “เทใจ.com” เพื่อขยายช่องทางการรับบริจาคไปสู่คนภายนอกชุมชน ในขณะที่จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดเลย เน้นการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น การจัดคอนเสิร์ต การวิ่งการกุศล หรือกิจกรรมตักไข่การกุศล ซึ่งสามารถดึงดูดคนจำนวนมากให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ในระยะเวลาอันสั้น บทเรียนจากพื้นที่จะเห็นว่ารูปแบบการระดมทรัพยากรของกองทุนแก้จนในระดับพื้นที่ มีการพัฒนาในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การออม การบริจาคตามประเพณี และการเชื่อมโยงกับภาคธุรกิจ สะท้อนให้เห็นว่า หากมีระบบข้อมูลที่แม่นยำ มีกลไกที่เชื่อมร้อยการทำงานทั้งในเชิงพื้นที่และประเด็น และรูปแบบการระดมทุนที่หลากหลาย จะช่วยปิดช่องว่างและลดความซ้ำซ้อนในการช่วยเหลือคนจนและกลุ่มคนเปราะบางได้ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 4 การบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล (คณะกรรมการ, รูปแบบการระดมทุน, ระเบียบและการจัดทำบัญชี)

การช่วยเหลือคนจนและกลุ่มคนเปราะบางผ่านระบบกองทุนซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งของงบประมาณที่เกิดจากการระดมทุนจากทุกภาคส่วน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและโปร่งใส เพื่อสร้างความไว้วางใจและพร้อมสนับสนุน จากการสังเคราะห์บทเรียนพบว่า ความท้าทายหลักไม่ได้อยู่ที่การหาเงินทุนในระยะแรก แต่อยู่ที่ความสามารถในการบริหารจัดการกองทุนให้หมุนเวียนและเพียงพอต่อการช่วยเหลือ รวมถึงรักษาความน่าเชื่อถือผ่านระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้กองทุนสามารถดำรงอยู่ได้ แม้สิ้นสุดโครงการวิจัยหรือเปลี่ยนถ่ายผู้นำ ในมิติของโครงสร้างและกลไกการทำงาน พื้นที่ที่ดำเนินการได้ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่เน้นการจัดตั้ง “คณะกรรมการแบบมีส่วนร่วม” ที่มาจากหลากหลายภาคส่วนเพื่อกระจายการรับรู้/ตัดสินใจ การตรวจสอบ และระดมทรัพยากร ยกตัวอย่างเช่น จังหวัดอำนาจเจริญ ที่โครงสร้างคณะกรรมการกองทุนเมืองธรรมะเกษตร ประกอบด้วย ภาครัฐ เครือข่ายสตรี สภาวัฒนธรรม สื่อมวลชน และภาควิชาการ ทำให้เกิดมุมมองที่รอบด้านในการบริหาร หรือกรณีของจังหวัดเลยที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการโดยบูรณาการร่วมกับกลไกของเทศบาล (นายกเทศมนตรี, ปลัด, สมาชิกสภา และผู้นำชุมชน) ซึ่งช่วยให้กองทุนมีสถานะที่มั่นคง มีสถานที่ทำการชัดเจน และมีการประชุมติดตามผลอย่างสม่ำเสมอทุก 3 เดือน การเชื่อมโยงเข้ากับโครงสร้างหรือกลไกเชิงสถาบัน (institutionalization) ที่ชัดเจนเช่นนี้ช่วยลดความเสี่ยงของกองทุนที่ยึดกับตัวบุคคล ในมิติของ ระเบียบ ข้อบังคับ และระบบบัญชี รวมถึง

โอกาสได้รับการจัดสรรทรัพยากรสนับสนุน นับเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความโปร่งใส จังหวัดชัยนาท (กองทุนข้าวสาร) ซึ่งมีการจัดวางระบบบริหารจัดการที่เข้มแข็ง โดยมีการจัดทำระเบียบกองทุนที่ชัดเจน มีระบบบัญชีที่ตรวจสอบได้ และที่สำคัญคือมีกลไกการรายงานผลการดำเนินงาน (เช่น ยอดบริจาค ยอดการแจกจ่ายข้าวสาร) ต่อสาธารณะทุกเดือนผ่านสื่อออนไลน์และเวทีชุมชน สิ่งเหล่านี้คือปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้บริจาคเกิดความมั่นใจและสนับสนุนทุนต่อเนื่อง นอกจากนี้ในการกำหนดระเบียบกองทุนยังมีประเด็นข้อควรระวังทางกฎหมายที่สำคัญ คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนไม่สามารถดำเนินธุรกรรมในลักษณะ “การปล่อยกู้” ได้ เนื่องจากจะขัดต่อ พ.ร.บ. สถาบันการเงิน ดังนั้น หลายพื้นที่จึงต้องปรับระเบียบจากการให้กู้ยืม เป็นการมอบ “ทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพ” แบบมีเงื่อนไข หรือการช่วยเหลือแบบให้เปล่าสำหรับกลุ่มเปราะบางแทน เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายและวัตถุประสงค์ของการสงเคราะห์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “ระบบที่ดีย่อมสำคัญกว่าตัวบุคคล” การสร้างระเบียบที่ยืดหยุ่นแต่รัดกุม การมีระบบบัญชีที่โปร่งใส และการมีโครงสร้างคณะกรรมการที่ยึดโยงกับกลไกปกติ ทั้งทางการและไม่เป็นทางการของพื้นที่ คือกุญแจสำคัญที่จะทำให้กองทุนสามารถก้าวข้ามจากกิจกรรมเฉพาะกิจ (events) เป็นครั้งคราวไปสู่การเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นที่พึ่งของคนจนได้อย่างแท้จริง

ขั้นที่ 5 การสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ อปท. เอกชน ประชาสังคม และสถาบันวิชาการ

การขับเคลื่อนกองทุนแก้ไขปัญหาคความยากจนในระดับพื้นที่จำเป็นต้องอาศัย “ระบบนิเวศการทำงาน” ที่เกิดจากการหนุนเสริมของภาคีเครือข่ายทั้งในเชิงพื้นที่และประเด็น จากการสังเคราะห์จากบทเรียนพื้นที่ พบว่า

รูปแบบความสำเร็จเกิดจากการทำงานร่วมกันของกลไกภาคีเครือข่ายที่ประกอบด้วย ภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยแต่ละภาคส่วนเข้ามาเติมเต็มให้กองทุนแก้จนขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบภายใต้บทบาทภารกิจและความเชี่ยวชาญของหน่วยงานตนเอง โดยมีบทบาทการดำเนินงานร่วมกันดังนี้

1. บทบาทของสถาบันวิชาการในฐานะ “พี่เลี้ยงและตัวเชื่อม”

สถาบันการศึกษาและทีมวิจัยไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผู้เก็บข้อมูล แต่เปลี่ยนบทบาทเป็น “Social Lab” หรือพื้นที่กลางในการเชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ เข้าด้วยกัน กรณีตัวอย่างจังหวัดอุบลราชธานี โดยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” ในการเชื่อมประสานกับภาคเอกชนและภาคประชาสังคมทั้งในระดับพื้นที่ และเครือข่ายระดับประเทศ เช่น มูลนิธิกระจกเงา และ B-Fair มาทำงานร่วมกัน รวมถึงการนำนักศึกษาคนรุ่นใหม่ มาช่วยขับเคลื่อนงานสื่อสารประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ ในจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอำนาจเจริญ ทีมวิจัยยังมีบทบาทสำคัญในการออกแบบเครื่องมือสำรวจข้อมูล การวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน ความต้องการเครื่องอุปโภค-บริโภคเพื่อจัดการระบบสิ่งของถุงยังชีพ และการถอดบทเรียน เพื่อคืนข้อมูลกลับสู่ชุมชน ซึ่งช่วยยกระดับการทำงานของชาวบ้านให้มีหลักการทางวิชาการรองรับมากขึ้น

2. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะ “ฐานรากเชิงโครงสร้าง”

สร้างความยั่งยืนที่ไม่ได้ผูกติดกับตัวบุคคล การผนวกงานกองทุนเข้ากับกลไกปกติของท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องจำเป็น กรณีศึกษา จังหวัดเลย (เทศบาลตำบลเชียงกลม) ประสบความสำเร็จในการบูรณาการคณะกรรมการกองทุนเข้ากับโครงสร้างของเทศบาลและกองทุนสุขภาพ

ตำบลที่มีอยู่เดิม ทำให้มีงบประมาณและบุคลากรหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง และจังหวัดศรีสะเกษ ที่ผลักดันประเด็นภัยพิบัติและสวัสดิการเข้าสู่ “ข้อบัญญัติท้องถิ่น” ของตำบลน้ำคำ อำเภอเมือง เพื่อให้มีกฎหมายรองรับในการดำเนินงานระยะยาว

3. บทบาทของภาคเอกชนและประชาสังคมในฐานะ “ผู้สนับสนุนทรัพยากร” ข้อจำกัดการดำเนินงานของภาคส่วนราชการในด้านงบประมาณ กระบวนการทำงาน และระยะเวลา การดึงภาคเอกชนเข้ามาช่วยลดข้อจำกัดดังกล่าว จะเห็นว่ากรณีจังหวัดอุบลราชธานีได้รับความร่วมมือจาก “ศูนย์ทาวเวอร์” (ภาคธุรกิจ) ที่คนในจังหวัดรู้จักกันเป็นอย่างดีเข้ามา ร่วมเป็นกลไกการทำงานโดยเปิดพื้นที่ห้างสรรพสินค้าเป็นจุดรับบริจาค และจัดกิจกรรมระดมทุน จังหวัดชัยนาทที่เชื่อมโยงกับแพลตฟอร์มระดมทุนออนไลน์ (Taejai.com) ซึ่งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ทำให้ขยายฐานผู้สนับสนุนไปสู่คนภายนอกพื้นที่ได้ และจังหวัดอำนาจเจริญใช้พลังของ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยมีเครือข่ายคณะสงฆ์และสภาวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการระดมศรัทธาเครือข่ายกองทุนสวัสดิการ กองทุนชุมชน และเชื่อมโยง CSR จากภาคเอกชน เพื่ออุดช่องว่างที่รัฐดูแลไม่ทั่วถึง

ทั้งนี้การวิเคราะห์บทบาทภารกิจและศักยภาพของกลไกภาคีเครือข่ายเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยให้กองทุนสามารถวิเคราะห์ทรัพยากรและขยายผลการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างหลากหลาย การที่ชุมชนสามารถดึงดูดเชิงของแต่ละภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัย ทรัพยากรจากเอกชน ความชอบธรรมจากท้องถิ่น และศรัทธาจากสถาบันศาสนามารวมกัน ทำให้เกิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมที่เข้มแข็งและอบอุ่นคนจนได้อย่างครอบคลุมทุกมิติ

ขั้นที่ 6 การติดตามและประเมินผล

กระบวนการติดตามและประเมินผลนับเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่เปรียบเสมือน “เข็มทิศ” ในการกำกับทิศทางการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนและการสร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ในระดับพื้นที่ จากการสังเคราะห์บทเรียนในพื้นที่วิจัยทั้ง 6 จังหวัดพบว่า กระบวนการนี้ได้ถูกยกระดับจากการตรวจสอบทางบัญชีทั่วไปไปสู่การสร้าง “ความรับผิดชอบต่อสังคม” และการวัดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงกับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมาย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริจาคและภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้กองทุนดำรงอยู่ได้ในระยะยาว การติดตามและประเมินผลในการดำเนินงานกองทุนแก้จนจึงสะท้อนการทำงานออกมาใน 2 มิติ ประกอบด้วย

1. มิติของการติดตามความโปร่งใสและการบริหารจัดการ พื้นที่ปฏิบัติการได้นำเครื่องมือที่หลากหลายมาใช้เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับสาธารณะ ตัวอย่างกรณีจังหวัดชัยนาท (กองทุนข้าวสาร) คณะกรรมการกองทุนมีการรายงานผลการดำเนินงานและการแจกจ่ายข้าวสารอย่างละเอียดทุกเดือน พร้อมทั้งรายงานผ่านสื่อสาธารณะออนไลน์ (Facebook Page และเว็บไซต์เพจ) เพื่อให้ผู้บริจาคเห็นเส้นทางการเงินและสิ่งของที่ไปถึงมือผู้รับ นอกจากนี้ยังมีการติดตามระบบบัญชีกองทุนให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อป้องกันข้อครหาเรื่องความไม่โปร่งใส ซึ่งเป็นจุดอ่อนของกองทุนชุมชนส่วนใหญ่ที่ไม่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่จังหวัดเลยใช้วิธีการประชุมติดตามผลร่วมกับคณะกรรมการกองทุนทุก 3 เดือน เพื่อสรุปสถานะการเงินและทบทวนรูปแบบกิจกรรมการระดมทุนให้เหมาะสมกับสถานการณ์

2. มิติของการประเมินผลลัพธ์และการเรียนรู้ร่วมกัน พื้นที่วิจัย ไม่ได้ดูแค่ตัวเงิน แต่ดูถึง “การเปลี่ยนแปลง” ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานกลไกภาคีเครือข่ายที่เข้ามาร่วมกันทำงาน กรณีตัวอย่าง จังหวัดอุบลราชธานี (กองทุนเต็มใจให้) ได้พัฒนากระบวนการประเมินผลภายในทีมงานโดยใช้ระบบการให้คะแนนในแต่ละขั้นตอนการทำงาน เพื่อถอดบทเรียนว่าจุดใดทำได้ดีหรือจุดใดต้องปรับปรุง เช่น การพบปัญหาเรื่องระบบสต็อกของและการส่งต่อที่ไม่ชัดเจน นำไปสู่การปรับปรุงระบบให้ดีขึ้น เช่นเดียวกับจังหวัดชัยนาทเน้นการลงพื้นที่เยี่ยมบ้านเพื่อติดตามดูว่าครัวเรือนยากจนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นจริงหรือไม่ ลดรายจ่ายได้จริงหรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์เชิงคุณภาพที่เหนือกว่าตัวเลขทางบัญชี ซึ่งไม่เพียงแต่ยกระดับการทำงานในการแก้ไขปัญหาความยากจนให้มีระบบครอบคลุมทุกมิติเท่านั้น แต่ผู้มีส่วนร่วมในการทำงานซึ่งในบางจังหวัดดำเนินงานร่วมกับนักจัดการการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager) เป็นการพัฒนาศักยภาพให้กลไกการทำงานดังกล่าวเข้าใจมิติการทำงานแก้ไขปัญหาความยากจนมากขึ้น เข้าใจกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่งผลต่อการทำงานเชิงเครือข่ายและขยายผลไปสู่ประเด็นการพัฒนาอื่น ๆ

นอกจากนี้ การติดตามผลยังเป็นเครื่องมือในการ “สื่อสารความสำเร็จ” เพื่อต่อยอดทรัพยากร การที่กองทุนสามารถนำเสนอข้อมูลได้ว่า “เงินทุกบาทเปลี่ยนชีวิตคนได้อย่างไร” จะช่วยดึงดูดความร่วมมือจากภาคเอกชนและหน่วยงานภายนอกได้ง่ายขึ้น บทเรียนจากพื้นที่ชี้ให้เห็นว่า ระบบการติดตามประเมินผลที่ดีต้องไม่ใช่การจับผิด แต่ต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะกรรมการ ผู้บริจาค และผู้รับประโยชน์ เพื่อปรับปรุงระบบ

สวัสดิการให้มีประสิทธิภาพและตอบโจทย์ความเดือดร้อนที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งสร้างความเชื่อถือนต่อหน่วยภาคีเครือข่ายที่สนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย

ขั้นที่ 7 เครื่องมือสนับสนุนการพัฒนากองทุนแก้จนในพื้นที่

การขับเคลื่อนกองทุนแก้จนระดับพื้นที่ให้ก้าวข้ามการสงเคราะห์ไปสู่การพัฒนาความยากจนในทุกมิติ เครื่องมือสนับสนุนเชิงกลยุทธ์ อาทิ ระบบฐานข้อมูลครัวเรือนยากจน แผนที่ความจน และโมเดลการวิเคราะห์กลไกภาคีเครือข่าย ถือเป็น “หัวใจสำคัญ” ของการดำเนินงานที่เป็นเข้มทิศช่วยเปลี่ยนกระบวนการทัศนการทำงานไปสู่การช่วยเหลือที่ “แม่นยำและมุ่งเป้า” โดยช่วยให้คณะทำงานสามารถคัดกรองและชี้เป้ากลุ่มเปราะบางตัวจริงที่มักตกสำรวจจากระบบรัฐผ่านการวิเคราะห์ทุน 5 มิติได้อย่างชัดเจน จากการสังเคราะห์บทเรียนในพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัด ได้จำแนกเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนากองทุนแก้จนในพื้นที่ออกเป็น 4 ประเภท โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย

เครื่องมือหลักที่ถูกนำมาใช้คือ กรอบแนวคิดทุนดำรงชีพ 5 มิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ สังคม กายภาพ การเงิน และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างแบบสำรวจและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาครัวเรือนยากจน เพื่อให้เห็น “สาเหตุของความยากจน” และ “ศักยภาพที่ครัวเรือนมีหรือชุมชนมี” และระบบฐานข้อมูลครัวเรือนยากจน PPPConnext ตัวอย่างเช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการนำข้อมูลทุน 5 ด้านมาบูรณาการร่วมกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และแผนชีวิตครัวเรือน เพื่อออกแบบ

สวัสดิการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต รวมถึงเครื่องมือการสอบทานข้อมูล ความต้องการด้านสวัสดิการ 5 ด้านในจังหวัดศรีสะเกษ หรือการทำ ประชาคมเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลคนจน ซึ่งจังหวัดชัยนาท นำมาใช้จัดลำดับความยากจนเป็น 4 ระดับเพื่อคัดกรองกลุ่มเป้าหมาย เร่งด่วน ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวจะช่วยในการวิเคราะห์และนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ ทั้งในส่วนของการพัฒนา อาชีพและการพัฒนาระบบสวัสดิการโดยมีหน่วยงานที่ร่วมบูรณาการ ประกอบด้วย สถาบันวิชาการ/มหาวิทยาลัย ออกแบบและวิเคราะห์ผล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่/หน่วยในการช่วยเหลือด้านสวัสดิการ นำไปขยายผลจัดระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้กับครัวเรือน และผู้นำชุมชน ร่วมสอบทานข้อมูลเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนที่แม่นยำและมี ประสิทธิภาพ

2. เครื่องมือด้านการบริหารจัดการและกลไกธรรมาภิบาล เป็น เครื่องมือที่สร้าง “ความยั่งยืน” และ “ความโปร่งใส” ให้กับกองทุนเพื่อสร้าง ความเชื่อมั่นให้กับกลไกภาคีเครือข่ายและความยั่งยืนกับระบบให้สามารถ ดำรงอยู่ได้แม้เปลี่ยนแปลงตัวบุคคล เครื่องมือพื้นฐานที่สำคัญ คือ ระเบียบ ข้อบังคับกองทุน ที่ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และข้อกฎหมาย เช่น การกำหนดเงื่อนไขการให้ทุนที่ไม่ขัดต่อ พ.ร.บ. สถาบันการเงิน โดย เปลี่ยนจากการปล่อยกู้เป็นการให้ทุนสนับสนุนอาชีพ โมเดลปฏิบัติการแก้จน (Operating Model - OM) ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระบบสวัสดิการเข้ากับ การพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ เพื่อสร้างรายได้กลับมาหมุนเวียนในกองทุน พบเห็นได้ชัดเจนในจังหวัดอุบลราชธานีและชัยนาท รวมถึงระบบติดตาม และประเมินผลกระบวนการทำงานและระบบบัญชีที่รายงานผ่านสื่อสาธารณะ

เช่นตัวอย่างการใช้ช่องทางสื่อออนไลน์จังหวัดชัยนาท ซึ่งหน่วยงานที่บูรณาการ ได้แก่ คณะกรรมการกองทุน ผู้ใช้เครื่องมือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) และทีมพี่เลี้ยงจากภาควิชาการ

3. เครื่องมือวิเคราะห์ศักยภาพและกลไกภาคีเครือข่าย เครื่องมือเชิงกลยุทธ์เพื่อบริหารจัดการ “ขอบเขตภารกิจ” และ “บทบาท” ของหุ้นส่วนการพัฒนา เพื่อลดความซ้ำซ้อนและดึงแต่ละภาคส่วนมาร่วมขับเคลื่อนกองทุนแก้จน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) และการทำผังเครือข่ายเพื่อระบุว่าใครควรทำหน้าที่อะไร โดยจังหวัดอุบลราชธานีมีการใช้ใบงานวิเคราะห์บทบาทกลไกภาคีเครือข่าย เพื่อจัดวางบทบาทที่ชัดเจนระหว่างภาครัฐ (สนับสนุนนโยบาย), ภาคเอกชน (สนับสนุนพื้นที่/Event) และภาคประชาสังคม (จัดการข้อมูล) ในจังหวัดอำนาจเจริญมีการใช้เครื่องมือ การสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพกองทุน ผ่านเวทีระดมสมองในการตรวจสอบข้อมูลว่าในพื้นที่มีกองทุนใดอยู่บ้างและมีบทบาทอย่างไรเพื่อออกแบบเครือข่ายกองทุนที่ไม่ทำงานทับซ้อนกัน แต่ส่งต่อความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งหน่วยงานที่เข้าร่วมบูรณาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยผู้อำนวยการกระบวนการ/Facilitator, ภาคีเครือข่ายระดับจังหวัด (พมจ., ภาคเอกชน, คณะสงฆ์ เป็นต้น)

4. เครื่องมือสื่อสารและระดมทรัพยากร เครื่องมือหรือกระบวนการที่พัฒนานวัตกรรมที่ผสมผสาน “ทุนทางวัฒนธรรม” เข้ากับ “เทคโนโลยี” เพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กองทุน เช่น การใช้แพลตฟอร์มระดมทุนออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ “เทใจ.com” ในจังหวัดชัยนาท และ Facebook Page ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อสื่อสารเรื่องราวและรับบริจาคจากคนภายนอกพื้นที่ ในด้านวัฒนธรรม มีการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรม เช่น

ประเพณี “บุญคุณลาน” หรือ “กองบุญ” กรณีในจังหวัดอำนาจเจริญ แม่ฮ่องสอน ศรีสะเกษ และเลย มาเป็นเครื่องมือในการระดมข้าวเปลือก และปัจจัยการดำรงชีพ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในบริบทสังคมไทยและเข้าถึงคนในชุมชนได้ง่าย

1. การวิเคราะห์ระเบียบและช่องว่างทางกฎหมาย

กระบวนการประเมินและเปรียบเทียบระหว่างสภาพบังคับทางกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับที่มีอยู่กับข้อกำหนดทางกฎหมายที่จำเป็นต้องมีเพื่อให้กองทุนบรรลุเป้าหมายในการแก้จนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วย 1) การกำหนดขอบเขตและเป้าหมายให้ชัดเจนว่ากองทุนมุ่งเน้นการแก้ปัญหาอะไร (เช่น หนี้สิน การสร้างอาชีพ การเข้าถึงสวัสดิการ) และต้องการใช้เครื่องมือทางกฎหมายอะไรบ้าง (เช่น การรับบริจาค การให้สินเชื่อแบบไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน) 2) ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ใครคือกลุ่มเป้าหมาย (คนจน ผู้เปราะบาง) ใครคือผู้บริหาร (คณะกรรมการ) และใครคือผู้สนับสนุน (ภาครัฐ/เอกชน) โดยดูว่ากฎหมายให้อำนาจและสิทธิแก่คนกลุ่มนี้อย่างไร 3) วิเคราะห์สถานะของกองทุนหรือระบบสวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนตั้งแต่ระดับพื้นที่และจังหวัด ขอบเขตอำนาจข้อจำกัดทางกฎหมายและความซ้ำซ้อนของกองทุน 4) การระบุช่องว่างของข้อกฎหมายต่อกองทุน เช่น ช่องว่างในเชิงอำนาจสามารถบังคับใช้กับคนหรือกลุ่มองค์กรใดได้ ช่องว่างด้านการคุ้มครองกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่สามารถดำเนินการอะไรได้ หรือซ้ำซ้อนกับกฎหมายใด รวมถึงช่องว่างด้านกลไกในการสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ และ 4) จัดลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วนโดยพิจารณาจากผลกระทบต่อความสามารถในการแก้ไขปัญหาความยากจนและเสถียรภาพของกองทุนนั้น ๆ กรณีตัวอย่างจังหวัดชัยนาทที่พัฒนากองทุนแก้จนโดยบูรณาการกับกองทุนข้าวสาร และจังหวัดแม่ฮ่องสอนบูรณาการเข้ากับกองทุนสวัสดิการสีเขียว เพื่อนำมาช่วยเหลือให้กับครัวเรือนด้านค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปรักษาพยาบาล และการปกป้องทรัพยากรชุมชน เป็นต้น

2. การมีเครือข่ายในการร่วมระดมทุน

กองทุนแก่งเงินที่เข้มแข็งต้องอาศัยฐานทุนที่หลากหลาย ไม่ใช่แค่เงินอุดหนุนจากภาครัฐเท่านั้น กองทุนแก่งเงินจำเป็นต้องมีการระดมทุนทั้งจากภายใน เน้นการส่งเสริมการออมและการสมทบทุนอย่างสม่ำเสมอของสมาชิก ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและความยั่งยืน การระดมทุนจากภาคเอกชนและภาคประชาสังคม โดยการสร้างระบบธรรมาภิบาลเพื่อสร้างแรงจูงใจในการสมทบทุนและทรัพยากรที่ไม่ใช่ตัวเงิน (In-kind Resource) เช่น การบริจาคทักษะ เทคโนโลยี หรือโอกาสทางการตลาดจากบริษัทเอกชนในพื้นที่ สร้างเครือข่ายระหว่างกองทุนในพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนซึ่งกันและกันเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤต ตัวอย่างกรณีจังหวัดอุบลราชธานีทำงานร่วมกับเครือข่ายภาคเอกชน “ห้างศูนย์” เป็นพื้นที่กลางในการระดมทรัพยากรรวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิกระจกเงา และ B-Fair หรือจังหวัดศรีสะเกษที่ใช้เครือข่ายจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการจัดกิจกรรมคอนเสิร์ตระดมทุนการช่วยเหลือ รวมถึงการสร้างภาคีเครือข่ายภาครัฐเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานโดยตรง (เช่น พัฒนาชุมชน พมจ. อบต.พอช., กสศ., บพท.) และมิติฐานทุนอื่น ๆ โดยใช้ระบบข้อมูลเป็นฐานในการวางแผนการเชื่อมโยงระบบสวัสดิการ

นอกจากนี้รูปแบบการระดมทุนจากเครือข่ายกลไกการทำงานเชิงพื้นที่ กรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยกย่องกองทุนแก่งเงินที่มากกว่า “ระบบสวัสดิการชุมชน” ใช้ความโดดเด่นของพื้นที่ บูรณาการแนวคิด Social Safety Net กับหลักคิดพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรมมาออกแบบกระบวนการ กิจกรรมส่งเสริมอาชีพในระบบไร่หมุนเวียน เช่น การแบ่งข้าวเปลือก ปีละ 1 กระสอบ

มารวมกัน นำไปประมูลเพื่อเพิ่มมูลค่า และนำเงินที่ได้จากการประมูลมาเป็นกองทุนในการดูแลทรัพยากรป่าในชุมชนในการสร้างรายได้ หรือเป็นทุนการศึกษา

3. การสร้างแรงจูงใจที่ทำให้คนเข้าร่วมการดำเนินงานกับกองทุน

ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญที่สุดคือการทำให้สมาชิกเห็นคุณค่าและประโยชน์ในการเข้าร่วม โดยต้องสร้างแรงจูงใจ (intensive) ที่จับต้องได้และสอดคล้องกับปัญหาและบริบทของพื้นที่ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ เช่น การลดหย่อนภาษี การปันผล แรงจูงใจด้านสวัสดิการ เช่น เงินช่วยเหลือฉุกเฉิน ค่ารักษาพยาบาล หรือการจัดการศพ ซึ่งเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตที่ภาครัฐอาจเข้าไม่ถึง แรงจูงใจทางสังคม การสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น และการได้รับความช่วยเหลือทางสังคมและจิตใจเมื่อประสบปัญหา รวมถึงการวางรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมให้มีทางเลือกที่หลากหลาย เช่น การออมแบบยืดหยุ่น การกู้ยืมเพื่อการศึกษา/พัฒนาอาชีพ การเอาแรงแลกการออม กรณีตัวอย่างจังหวัดศรีสะเกษ มีการต่อยอดจากกองทุนแก้จนเชื่อมกับเมนูอาชีพที่เหมาะสมกับคนจนและกลุ่มเปราะบาง เพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในครัวเรือนรวมถึงต่อยอดระบบธนาคารแรงงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงกองทุนได้ทุกมิติ

4. ระบบการติดตาม การช่วยเหลือส่งต่อที่มีความต่อเนื่อง

การพัฒนากองทุนแก้จนต้องเปลี่ยนจากการให้ความช่วยเหลือแบบครั้งเดียวจบไปสู่การดูแลอย่างครบวงจร โดยการใช้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือแบบชี้เป้าเพื่อระบุกลุ่มเป้าหมายและจัดทำแผนการช่วยเหลือรายครัวเรือน มีกลไก

การติดตามผลการใช้ทุนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่เพียงแค่การติดตามหนี้สิน แต่รวมถึงการประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (เช่น รายได้ที่เพิ่มขึ้น สุขภาวะที่ดีขึ้น หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เป็นต้น) การมีกลไก การส่งต่อในกรณีเมื่อสมาชิกเกิดปัญหาที่ซับซ้อนเกินกว่าที่กองทุนจะ จัดการได้ เช่น ปัญหาหนี้สินนอกระบบขนาดใหญ่ ปัญหาสุขภาพจิต โดย ต้องมีช่องทางและข้อตกลงที่ชัดเจนในการส่งต่อไปยังหน่วยงานภาครัฐ หรือภาคอื่น ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและการติดตามการช่วยเหลือ อย่างเป็นระบบ ดังกรณีจังหวัดอำนาจเจริญที่ส่งต่อความช่วยเหลือมิติด้าน ที่อยู่อาศัยไปยังเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนในการจัดการสภาพแวดล้อมที่อยู่ อาศัยให้เกิดความปลอดภัยกับครัวเรือนยากจนที่มีสมาชิกเป็นกลุ่มคนที่ต้อง พึ่งพิง ทำให้สามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างตรงจุดและเป็นการสนับสนุน ภารกิจของหน่วยงานนั้น ๆ อีกด้วย

5. การบริหารจัดการที่เป็นธรรมาภิบาลที่น่าเชื่อถือ

ความเชื่อมั่นเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความยั่งยืนของกองทุน ดังนั้นการบริหารจัดการต้องยึดหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ประกอบด้วย ความโปร่งใสในการเปิดเผยข้อมูลการเงิน การจัดสรรทุน และการดำเนินงานของคณะกรรมการต่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง การสร้าง การมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบ โดยสมาชิกมีสิทธิและโอกาสใน การแสดงความคิดเห็น เลือกตั้ง และตรวจสอบคณะกรรมการ การบริหาร จัดการต้องมีกลไกที่รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานและข้อร้องเรียนของ สมาชิก การดำเนินงานของกองทุนต้องเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และ ธรรมนูญกองทุนที่ทุกคนรับทราบและยอมรับอย่างเคร่งครัด รวมถึง

การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการกองทุนในด้านการบริหารการเงิน การบัญชี และการจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างกรณีจังหวัดชัยนาท การเผยแพร่ข้อมูลการช่วยเหลือทั้งข้อมูลการช่วยเหลือสิ่งของ งบประมาณผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แหล่งทุนและผู้ที่ต้องการให้การช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางเกิดความเชื่อมั่นในระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสตรวจสอบได้

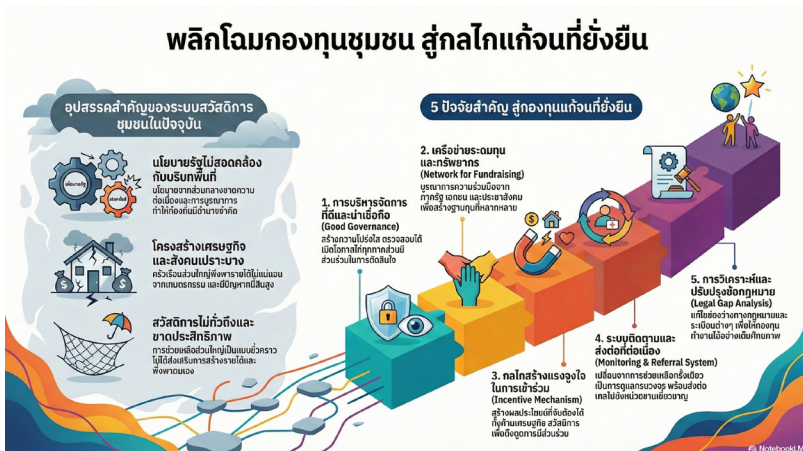
นอกจากปัจจัยในข้างต้นที่เกี่ยวข้องต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนแก้จนแล้วนั้น จากบทเรียนทั้ง 6 พื้นที่ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นสำคัญที่ยังคงเป็นข้อจำกัดที่ต้องพิจารณาต่อการขับเคลื่อนกองทุนแก้จนในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ด้านระเบียบและกฎหมาย กองทุนสวัสดิการชุมชน หรือ กองทุนแก้จน ไม่สามารถปล่อยกู้ได้เนื่องจากขัดต่อ พ.ร.บ. สถาบันการเงิน ทำให้ต้องปรับรูปแบบการช่วยเหลือเป็นแบบให้เปล่า เช่น การให้ทุนการศึกษา ทุนสนับสนุนอาชีพ รวมถึงการบริจาคเป็นสิ่งของเครื่องใช้อุปโภค-บริโภค แต่ไม่สามารถให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพได้ อีกทั้งซ้ำซ้อนกับการช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐ เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน (พช.) ซึ่งมีการกิจในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มด้านอาชีพ เช่น โครงการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี หรือโครงการสัมมาชีพชุมชน รวมถึงการช่วยเหลือเงินสงเคราะห์ด้านอาชีพจากพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) เป็นต้น ซึ่งอาจไม่ตอบโจทย์ความต้องการใช้เงินฉุกเฉินบางประเภท กรณีตัวอย่างจังหวัดเลยและจังหวัดศรีสะเกษ ที่ดำเนินการระดมทุนและจัดตั้งกองทุนในพื้นที่แต่ติดในข้อจำกัดด้านกฎหมายจึงได้จัดตั้งเป็นกองทุนที่ให้ความช่วยเหลือด้านเครื่องใช้อุปโภค-บริโภคให้กับครัวเรือนยากจนแทนการส่งเสริมอาชีพ

2. ความไม่แน่นอนของทรัพยากรที่สนับสนุน สืบเนื่องจากข้อจำกัดด้านสถานะทางกฎหมายของกองทุน ส่งผลต่อการออกแบบกิจกรรมของกองทุนแก้นในพื้นที่จะเห็นได้ว่ากิจกรรมของกองทุนแก้นส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การจัดกิจกรรมระดมทุน เช่น การจัดคอนเสิร์ต การจัดกิจกรรมงานวัด การระดมสิ่งของที่เป็นสำหรับการอุปโภค-บริโภคในช่วงภาวะวิกฤตในพื้นที่ภัยพิบัติ ดังนั้นทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมจึงเป็นสิ่งของที่ใช้สำหรับเพื่อบรรเทาปัญหาแต่ไม่ได้มีการวางแผนไว้ในการดำเนินชีวิตระยะยาว ซึ่งหากทรัพยากรจากการระดมทุนหมดไปก็จะส่งผลต่อการช่วยเหลือที่ไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งยังขาดรูปแบบการหารายได้เข้ากองทุนที่ยั่งยืนในระยะยาว กรณีจังหวัดศรีสะเกษเห็นการต่อยอดโดยเฉพาะการเชื่อมโยงผลกำไรจากโมเดลแก้น (Operating Model) เช่น การแปรรูปพริกแห้ง การทำน้ำพริก แต่ยังคงต้องเสริมเรื่องระบบบริหารจัดการเพื่อจัดสรรผลประโยชน์เข้าสู่ระบบสวัสดิการที่หลากหลาย

3. ระบบการบริหารจัดการภายใน เช่น การจัดการสิ่งของบริจาค ระบบการทำบัญชี หรือโครงสร้างการทำงานที่ยังไม่เป็นระบบ รูปแบบคณะทำงานในกองทุนแก้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันในการดำเนินกิจกรรมแต่ไม่ได้เกิดจากคำสั่งหรือแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ อีกทั้งการดำเนินงานของกองทุนแก้นในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของการระดมทุนและสิ่งของตามวาระสถานการณ์ ซึ่งจะไม่มีการส่งสมทรัพยากรไว้กับกองทุนเมื่อได้รับสิ่งของบริจาคผู้ดำเนินงานกองทุนจะทำหน้าที่แจกจ่ายไปยังครัวเรือนยากจน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดทำข้อมูลความต้องการของครัวเรือนยากจนในรูปแบบต่าง ๆ และจัดการกับทรัพยากรที่ได้รับมาอย่างเป็นระบบเนื่องจากไม่มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะ

บทบาทของกองทุนแก้จนในการขับเคลื่อนการแก้ไข ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

ภาพที่ 8 บทบาทกองทุนแก้จนในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่¹⁰

จากการสังเคราะห์บทบาทของกองทุนแก้จนในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ พบว่า กองทุนแก้จนในฐานะกลไกสำคัญในการแก้จนเชิงพื้นที่ ไม่ควรจำกัดบทบาทเพียงแค่การเป็นแหล่งเงินทุน แต่ต้องยกระดับเป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่เป็นทั้งผู้สนับสนุน ผู้ให้คำปรึกษา ผู้อำนวยการความสะอาดในการบูรณาการ และผู้บริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล เพื่อให้การแก้ไขปัญหาคความยากจนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงจุด และยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยบทบาทหลักที่เรียกว่า 4 ดี ประกอบด้วย

¹⁰ Google NotebookLM. (2026). สร้าง infographic บทบาทของกองทุนแก้จนในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ จากข้อมูลที่แนบมานี้ [ภาพที่สร้างจาก AI]. <https://notebooklm.google>

1. บทบาทการเป็นหน่วยสนับสนุนที่ดี เน้นการสร้างฐานความรู้ และข้อมูลที่แม่นยำเพื่อใช้ในการตัดสินใจและปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ความยากจนอย่างมีเป้าหมาย โดยการเป็นหน่วยสนับสนุนข้อมูลชี้เป้า กองทุนควรเป็นผู้ใช้และผู้ประสานข้อมูลจากระบบชี้เป้าความยากจน เพื่อให้ทราบว่าคนจนเป้าหมายอยู่ในพื้นที่ใด มีปัญหาในมิติใดบ้าง (รายได้ สุขภาพ การศึกษา) การเติมเต็มช่องว่างของข้อมูลด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่เก็บจากชุมชน เพื่อให้การช่วยเหลือตรงกับความต้องการที่แท้จริง การรวบรวมและประสานองค์ความรู้ กองทุนต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง ในการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้และต้นแบบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ ทั้งด้านการสร้างอาชีพที่สอดคล้องกับบริบท ท้องถิ่น (เช่น การเกษตรยั่งยืน ธุรกิจชุมชน) และด้านการจัดสวัสดิการ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ การจัดทำแพลตฟอร์มความรู้ โดยการจัดทำ เครื่องมือและคู่มือที่เข้าใจง่ายสำหรับกลไกในพื้นที่ (เช่น คู่มือการบริหาร การเงิน คู่มือการจัดทำแผนธุรกิจขนาดเล็ก) เพื่อถ่ายทอดความรู้จาก ส่วนกลางสู่การปฏิบัติในระดับชุมชน

2. บทบาทการเป็นหน่วยพี่เลี้ยงที่ดี เน้นการเสริมสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งของกลไกในพื้นที่ให้สามารถบริหารจัดการตนเองได้อย่าง ยั่งยืนให้กับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ การจัดโปรแกรมการพัฒนาทักษะ เฉพาะด้านให้กับคณะกรรมการและผู้ปฏิบัติงานของกองทุนในพื้นที่อย่าง ต่อเนื่องโดยเน้นทักษะสำคัญ เช่น การบริหารการเงินการบัญชีอย่างง่าย การจัดการความเสี่ยง และการวิเคราะห์สินเชื่อ การเป็นที่ปรึกษาการบริหาร จัดการกองทุนให้คำแนะนำเชิงลึก (Coaching) ให้กับนักจัดการเชิงพื้นที่ (Area Manager) กลุ่มองค์กร หน่วยงานภาคีเครือข่าย และครัวเรือนยากจน

เป้าหมายในการดำเนินงานด้านความยากจน อาจอยู่ในรูปแบบของการจัดทำ ธรรมนูญกองทุน ระเบียบข้อบังคับ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ให้มีความยืดหยุ่นและเป็นธรรมต่อสมาชิกกลุ่มเปราะบาง รวมถึงการให้ คำปรึกษาด้านอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทของคนจนเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์ ศักยภาพ ทรัพยากร และโอกาสทางการตลาดในพื้นที่ เพื่อแนะนำหรือ ส่งต่อการฝึกอบรมอาชีพที่นำไปสู่การมีรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน

3. บทบาทการเป็นหน่วยในการบูรณาการกลไกที่ดี เน้นการสร้าง เครือข่ายความร่วมมือและการเชื่อมประสานการทำงานระหว่างหน่วยงาน ต่าง ๆ เพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างครบวงจร กองทุนควรทำหน้าที่เป็น ผู้อำนวยการความสะดวกในการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน (CSR, Social Enterprise) และภาคประชาสังคมในพื้นที่ โดยการเชื่อมประสานระบบข้อมูลและการช่วยเหลือส่งต่อ จัดทำข้อตกลง และช่องทางการส่งต่อข้อมูลและกรณีศึกษาของคนจนเป้าหมายระหว่าง กองทุนกับหน่วยงานที่มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น ส่งต่อปัญหานั้นนอกระบบ ไปที่ศูนย์ดำรงธรรม ส่งต่อปัญหาการเข้าถึงสิทธิสุขภาพไปที่โรงพยาบาล หรือ อบต. การแก้ไขปัญหานี้มีส่วนร่วม กับ ธกส. เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือ อย่างต่อเนื่องและไม่ตกหล่น รวมถึงการจัดการทรัพยากรแบบเครือข่าย โดยส่งเสริมให้มีการจัดสรรและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกองทุนหรือ ระหว่างพื้นที่ที่มีศักยภาพต่างกัน เช่น การกู้ยืมระหว่างกองทุนเพื่อเสริม สภาพคล่องในภาวะวิกฤต และกองทุนหรือระบบสวัสดิการอื่น ๆ ตาม สถานการณ์ของคนจนเป้าหมาย

4. บทบาทการเป็นหน่วยในการบริหารจัดการที่ดี การสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก ผู้สนับสนุน และสาธารณะ เพื่อความยั่งยืนของกองทุนในระยะยาว ด้วยการมีธรรมาภิบาลและความโปร่งใส กำหนดให้มีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากทุกภาคส่วน มีการเปิดเผยข้อมูลการเงินและผลการดำเนินงานต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ ความโปร่งใสเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและแรงจูงใจในการเข้าร่วม การประสานงานที่รวดเร็วและยืดหยุ่นโดยออกแบบระเบียบและกระบวนการทำงานที่เน้นความคล่องตัวโดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤต เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของคนจนในพื้นที่ได้อย่างทันท่วงที โดยไม่ติดขัดด้วยระเบียบที่เข้มงวดเกินไป การประชาสัมพันธ์สื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้และการเปลี่ยนแปลงด้วยการใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและเข้าถึงง่ายเพื่อสร้างความเข้าใจในบทบาทของกองทุน และเน้นการสื่อสารเรื่องราวความสำเร็จเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึงสร้างทางเลือกในการเข้าถึงกองทุนที่หลากหลายนอกเหนือจากตัวเงิน เช่น การใช้แรงแลกลสวัสดิการ ธนาคารความดี กิจกรรมจิตอาสา และจัดสวัสดิการในรูปแบบที่หลากหลายครอบคลุมทุกมิติ

ข้อเสนอเชิงนโยบายในการยกระดับกองทุนแก้จน ไปสู่ระบบสวัสดิการเกื้อกูลเชิงพื้นที่

ภาพที่ 9 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนากองทุนแก้จนเชิงพื้นที่¹¹

การพัฒนาเชิงนโยบายเพื่อยกระดับ “กองทุนแก้จน” ให้ก้าวไปสู่การเป็นระบบสวัสดิการเกื้อกูลเชิงพื้นที่ ถือเป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งท่ามกลางบริบทความยากจนที่มีความซับซ้อนและพลวัตสูงในปัจจุบัน ดังนั้น การขับเคลื่อนเชิงนโยบายจึงเป็นหัวใจสำคัญในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการช่วยเหลือแบบครั้งคราวให้กลายเป็นการสร้าง “โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)” ที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ในมิติที่ 1 จัดความยากจนและมิติที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำ มุ่งเน้น

¹¹ Google NotebookLM. (2026). สร้าง infographic ข้อเสนอเชิงนโยบายในการยกระดับกองทุนแก้จนไปสู่ระบบสวัสดิการเกื้อกูลเชิงพื้นที่ จากข้อมูลที่แนบมานี้ [ภาพที่สร้างจาก AI]. <https://notebooklm.google>

การลดช่องว่างทางสังคมและการเข้าถึงทรัพยากรระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ รวมถึงสอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่มุ่งเน้นการจัดความยากจนข้ามรุ่นและการสร้างความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ บทเรียนการดำเนินงานจากพื้นที่จะเป็น “ตัวเชื่อม” สำคัญในการลดช่องว่างทางกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรค ช่วยให้เกิดการบูรณาการระบบฐานข้อมูลเพื่อชี้เป้ากลุ่มเปราะบางได้อย่างแม่นยำ รวมถึงเปิดโอกาสให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม ในการระดมทรัพยากรที่หลากหลาย การยกระดับกองทุนแก้จนผ่านกรอบนโยบายที่ชัดเจนจะช่วยเปลี่ยนสถานะของกองทุนจากการเป็นเพียงแหล่งเงินสงเคราะห์ ให้กลายเป็นสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง มีธรรมาภิบาล และสามารถเป็นที่พึ่งพิงในการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับคนจนในระดับฐานรากได้อย่างแท้จริง โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานในระดับพื้นที่

เพื่อพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการทำงานของกองทุนแก้จน หน่วยงานแต่ละภาคส่วนควรปรับบทบาทและกลไกการทำงาน ดังนี้

1. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ปรับบทบาทจาก “ผู้สนับสนุนงบประมาณ” เป็น “ฐานรากเชิงโครงสร้าง” โดยผลักดันให้ประเด็นสวัสดิการชุมชนและกองทุนแก้จนบรรจุอยู่ใน “แผนพัฒนาท้องถิ่น” หรือตราเป็น “ข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติ” เพื่อให้มีกฎหมายรองรับ สร้างความต่อเนื่องของงบประมาณและการดำเนินงาน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารและบูรณาการกองทุนเพื่อลดความซ้ำซ้อนโดยการเชื่อมโยงกองทุน

แก้จนเข้ากับกองทุนเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ (เช่น กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล, กองทุนสวัสดิการชุมชน) เพื่อใช้ทรัพยากรบุคลากรและสถานที่ร่วมกัน ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นคงและลดต้นทุนการบริหารจัดการ

2. หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด/อำเภอ ปรับบทบาทจาก “ผู้จัดตั้ง หรือสั่งการ” เป็น “ผู้หนุนเสริมและส่งต่อ” ในการพัฒนาระบบส่งต่อความช่วยเหลือแบบไร้รอยต่อ พัฒนาข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกองทุนแก้จนกับหน่วยงานรัฐ เพื่อรับช่วงต่อกรณีที่เกินกำลังของชุมชน เช่น การส่งต่อหนี้สินนอกระบบไปศูนย์ดำรงธรรม หรือปัญหาสุขภาพซับซ้อนไปสาธารณสุข โดยใช้กองทุนเป็นด่านหน้าในการคัดกรอง รวมถึงสนับสนุนการตีความหรือปรับปรุงระเบียบปฏิบัติที่เอื้อให้กองทุนสามารถดำเนินการได้คล่องตัวขึ้น โดยเฉพาะการช่วยเหลือฉุกเฉินที่ไม่สามารถรอขั้นตอนทางราชการได้

3. ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ปรับบทบาทจาก “ผู้บริจาค” เป็น “หุ้นส่วนการพัฒนา” บูรณาการกับนโยบายด้าน CSR สู่ Social Investment ส่งเสริมให้ภาคเอกชนสนับสนุนทรัพยากรที่ไม่ใช่ตัวเงินเพียงอย่างเดียว เช่น การให้พื้นที่ศูนย์กลางในการรับบริจาค การสนับสนุนระบบบริหารจัดการสินค้าคงคลัง หรือการนำทักษะทางธุรกิจมาช่วยบริหารกองทุน โดยมีประชาสังคมหรือสถาบันการศึกษาต้องทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” หรือ “นักจัดการเชิงพื้นที่ (Area Manager)” เชื่อมโยงข้อมูลวิชาการเข้ากับภูมิปัญญาชาวบ้าน การประชาสัมพันธ์และประสานประโยชน์ระหว่างผู้บริจาคกับผู้รับ ให้เกิดความไว้วางใจ

4. ภาควิชาการ/สถาบันวิชาการ ปรับบทบาทจาก “ผู้เฝ้า” เป็น “พี่เลี้ยง” ในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดระบบนิเวศสวัสดิการที่หลากหลาย

เช่น การเป็นพี่เลี้ยงในด้านการพัฒนาระบบข้อมูลที่เชื่อมโยงกับระบบสวัสดิการทั้งระบบภาครัฐและระบบสวัสดิการชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่และอุดช่องว่างชุดข้อมูลด้านสวัสดิการที่หน่วยงานต่าง ๆ ยังไม่ครอบคลุม รวมถึงใช้ระบบข้อมูลเพื่อบูรณาการช่วยเหลือ-ส่งต่อร่วมกับกองทุนต่าง ๆ ร่วมกับกลไกในระดับพื้นที่หรือหน่วยงาน (นักบริหารจัดการเชิงพื้นที่) ให้เกิดการช่วยเหลือคนจนทุกมิติ ใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมในการยกระดับกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องกับระบบสวัสดิการให้เกิดความเข้มแข็งในด้านการบริหารจัดการ การเงิน-บัญชี การจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับหน่วยงานภายนอกในฐานะเป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม รวมถึงการยกระดับให้เป็นหลักสูตรระยะสั้น เช่น หลักสูตรการบริหารจัดการด้านการเงิน-บัญชี หลักสูตรการระดมทุน หลักสูตรการวิเคราะห์ระบบสวัสดิการฐานทุนในพื้นที่ ฯลฯ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้กับกลไกการทำงานในการเข้าถึงระบบการศึกษาที่หลากหลายตามแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการยกระดับกองทุนแก้จนให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ตัวกองทุนสามารถทำหน้าที่เป็น “ตาข่ายรองรับทางสังคม” ได้จริง ต้องมีการบริหารจัดการภายในที่เข้มแข็ง ตามแนวทางดังนี้

1. ยกระดับระบบข้อมูลสู่ความแม่นยำ โดยกำหนดให้การจัดตั้งและดำเนินงานกองทุนเริ่มต้นด้วย “ข้อมูล” เสมอ โดยใช้กรอบแนวคิดทุน 5 มิติ (มนุษย์, สังคม, กายภาพ, การเงิน, ทรัพยากร) ในการวิเคราะห์และชี้เป้าในการช่วยเหลือ “กลุ่มเป้าหมาย” เพื่อลดปัญหาความผิดพลาดในการคัดกรอง

ผ่านกระบวนการประชาคมหรือเวทีสอบทานข้อมูลร่วมกับผู้นำชุมชนในการจำแนกระดับความยากจนเพื่อให้ความช่วยเหลือแบบมุ่งเป้าถูกต้อง

2. การสร้างโมเดลการระดมทรัพยากรที่หลากหลาย ใช้นวัตกรรมการระดมทุน ผสมผสานแหล่งทุน 3 ส่วน คือ 1) เงินอุดหนุนภาครัฐ/ท้องถิ่น 2) เงินบริจาคจากศรัทธาและประเพณี (เช่น ผ้าป่าข้าว, กองบุญ) และ 3) การระดมทุนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อการระดมทุนจากสาธารณะ (Crown funding) เพื่อลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาแหล่งเงินเดียว ตัวอย่างกรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน การขับเคลื่อนกองทุนสวัสดิการสีเขียว ที่นอกเหนือจากการระดมทุนจากภายนอก และใช้กรอบสวัสดิการ 3 ขา (ประชาชน ท้องถิ่น และรัฐบาล) มาเป็นแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการ และขยายในส่วนของการส่งเสริมอาชีพภายใต้วิสาหกิจชุมชน และการปรับระเบียบของการบริหารวิสาหกิจบางส่วนให้เป็นกองทุนสวัสดิการส่งเสริมอาชีพให้คนจนเข้าถึง รวมถึงส่งเสริมระบบ “ธนาคารความดี” หรือ “Time Banking” ที่ให้คนจนสามารถใช้แรงงานหรือการทำความดี แลกเปลี่ยนเป็นเครดิตสวัสดิการได้ เพื่อสร้างศักดิ์ศรีและความเป็นเจ้าของร่วมในการดำเนินงานกองทุน

3. ปฏิรูปธรรมาภิบาลและการบริหารจัดการ กำหนดให้มีการสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างการรับรู้ และการยอมรับในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รายงานสถานะการเงิน ยอดบริจาค และภาพการช่วยเหลือผ่านสื่อออนไลน์ สาธารณะอย่างสม่ำเสมอจนสามารถสร้างความเชื่อมั่น ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการระดมทุนภาคประชาชน ปรับรูปแบบการช่วยเหลือจากการ “กู้ยืม” เป็นการ “ให้ทุนประกอบอาชีพ” หรือ “สวัสดิการแบบมีเงื่อนไข” ที่มีความถูกต้องทางกฎหมาย

4. ปรับปรุงช่องว่างจากการดำเนินนโยบาย โดยบูรณาการเครือข่ายนโยบาย พัฒนากลไก Public-Community Private Partnership (PCP) เพื่อให้ภาครัฐ เอกชน และชุมชนมีบทบาทร่วมกันประสานงานนโยบายสวัสดิการ ชุมชน เพื่อบูรณาการข้อมูลและแผนงานต่าง ๆ ให้สอดคล้องกัน ร่วมกับพัฒนาโมเดลสวัสดิการธุรกิจชุมชนที่มีการลงทุนร่วมระหว่างเครือข่ายนโยบายรวมถึงการบริหารจัดการด้วยการผลักดันกลไกธุรกิจชุมชนจัดตั้งเป็นสหกรณ์เพื่อสวัสดิการชุมชน (Social Enterprises) รายได้จากธุรกิจนำมาใช้เพื่อให้สวัสดิการโดยการจัดการกับกำไร โดยกำไรแบ่งออกเป็น 3 ส่วน 50% สำหรับขยายธุรกิจ 30% สำหรับสวัสดิการชุมชน และ 20% สำหรับ กองทุนฉุกเฉินของชุมชน

5. ผลักดันการบริหารจัดการด้วยแนวคิด เศรษฐกิจแบ่งปัน (Sharing Economy Welfare) ระบบแลกเปลี่ยนบริการที่หลากหลาย เช่น ธนาคารวัตถุดิบ ธนาคารแรงงาน ธนาคารเวลา ธนาคารความดี เพื่อให้ครัวเรือนยากจนทำงานเพื่อชุมชนและได้รับเครดิตเวลาเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าและบริการ ระบบร่วมลงทุนในทรัพยากรชุมชน เช่น เครื่องมือทางการเกษตร เครื่องจักร หรือโครงสร้างพื้นฐานที่ใช้ร่วมกันของครัวเรือนยากจน

6. ใช้โมเดลสวัสดิการธุรกิจชุมชนเสริมสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจของครัวเรือน พัฒนากลไก Microfinance สำหรับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของครัวเรือนยากจน จนสามารถพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจครัวเรือนแบบร่วมมือที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ออกแบบและพัฒนาองค์กรสวัสดิการ ธุรกิจชุมชน ที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ยั่งยืน และสามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) ในชุดความรู้

ชุดความรู้ กองทุนแก๊จัน : บทเรียนและทิศทางการพัฒนา Social Safety Net เชิงบูรณาการ เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากบทเรียนการดำเนินงานการยกระดับโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ผ่านการขับเคลื่อนกองทุนแก๊จันใน 6 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ เลย แม่ฮ่องสอน ศรีสะเกษ และชัยนาท โดยเนื้อหาจากการสังเคราะห์จากข้อมูลรายงานฉบับสมบูรณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน

ทั้งนี้ในชุดความรู้ดังกล่าว ผู้เขียนได้นำเอาปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) มาประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย การใช้ Gemini ในการวิเคราะห์เชิงวิจารณ์ (critical review) การตรวจสอบคำผิด และให้ข้อเสนอแนะต่องานเขียนเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการให้ดีขึ้น รวมถึงใช้ NotebookLM ในการสร้างแผนภาพอินโฟกราฟิกประกอบเนื้อหาชุดความรู้ในแต่ละประเด็นเพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถ.มิตรภาพ อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002
โทรศัพท์ 0-4320-2100 มือถือ 09-9465-5115 ภายใน 44770
E-mail: kkuprinting@hotmail.com Line ID: @kkuprinting